

**ΤΜΗΜΑ ΑΡΧΕΙΟΝΟΜΙΑΣ, ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΣΥΣΤΗΜΑΤΩΝ
ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΩΝ, ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ**

**ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ:
«ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΩΝ ΣΕ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ, ΑΡΧΕΙΑ,
ΜΟΥΣΕΙΑ»**

**Διπλωματική Εργασία
Υβριδικοί τρόποι μάθησης -
στάσεις και απόψεις εκπαιδευόμενων**

**Συγγραφέας
Βασιλική Κάστιζα
(ΑΜ: mslam206682011)
Επιβλέπουσα
Δρ. Αγγελική Αντωνίου**

Αθήνα, Μάρτιος 2022

Επιτροπή Εξέτασης

Ον/νυμο & βαθμίδα	Υπογραφή
Δρ. Αγγελική Αντωνίου Επίκουρη Καθηγήτρια Επιβλέπουσα	
Δρ. Βραϊμάκη Ευτυχία Επίκουρη Καθηγήτρια	
Δρ.Μιχαηλίδης Αναστάσιος Εργαστηριακό Διδακτικό Προσωπικό (ΕΔΙΠ)	

ΔΗΛΩΣΗ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Η κάτωθι υπογεγραμμένη Βασιλική Κάστιζα του Γιαννούλη, με αριθμό μητρώου mslam206682011, φοιτήτρια του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών «Διαχείριση Πληροφοριών σε Βιβλιοθήκες, Αρχεία, Μουσεία» του Τμήματος Αρχειονομίας, Βιβλιοθηκονομίας και Συστημάτων Πληροφόρησης της Σχολής Διοικητικών, Οικονομικών και Κοινωνικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής, δηλώνω ότι:

«Είμαι συγγραφέας αυτής της μεταπτυχιακής εργασίας και ότι κάθε βοήθεια την οποία είχα για την προετοιμασία της, είναι πλήρως αναγνωρισμένη και αναφέρεται στην εργασία. Επίσης, οι όποιες πηγές από τις οποίες έκανα χρήση δεδομένων, ιδεών ή λέξεων, είτε ακριβώς είτε παραφρασμένες, αναφέρονται στο σύνολό τους, με πλήρη αναφορά στους συγγραφείς, τον εκδοτικό οίκο ή το περιοδικό, συμπεριλαμβανομένων και των πηγών που ενδεχομένως χρησιμοποιήθηκαν από το διαδίκτυο. Επίσης, βεβαιώνω ότι αυτή η εργασία έχει συγγραφεί από μένα αποκλειστικά και αποτελεί προϊόν πνευματικής ιδιοκτησίας τόσο δικής μου, όσο και του Ιδρύματος. Παράβαση της ανωτέρω ακαδημαϊκής μου ευθύνης αποτελεί ουσιώδη λόγο για την ανάκληση του πτυχίου μου».

Επιθυμώ την απαγόρευση πρόσβασης στο πλήρες κείμενο της εργασίας μου μέχρι 01-02-2023 και έπειτα από αίτηση μου στη Βιβλιοθήκη και έγκριση της επιβλέπουσας καθηγήτριας.

Η Δηλούσα

Βασιλική Κάστιζα

Ευχαριστίες

Η παρούσα Διπλωματική Εργασία με θέμα «Υβριδικοί τρόποι μάθησης – στάσεις και απόψεις εκπαιδευόμενων» εκπονήθηκε στο πλαίσιο του Μεταπτυχιακού Προγράμματος Σπουδών «Διαχείριση Πληροφοριών σε Βιβλιοθήκες, Αρχεία, Μουσεία» με την καθοδήγηση της Επίκουρου Καθηγήτριας Δρ. Αγγελικής Αντωνίου.

Με την ολοκλήρωση της κοπιώδους αυτής προσπάθειας θα ήθελα να εκφράσω τις θερμές ευχαριστίες μου προς τους ανθρώπους που με στηρίζαν στην πορεία μου αυτή αλλά και στη ζωή μου γενικότερα.

Καταρχάς, την επιβλέπουσα Δρ. Αντωνίου Αγγελική, η οποία με τις απόψεις, τις επισημάνσεις και τα εποικοδομητικά σχόλια κατά τις συζητήσεις μας συνέβαλε καθοριστικά στη διαμόρφωση της εργασίας.

Ευχαριστώ τους «σηματοδότες» της ζωής μου, τον αείμνηστο πατέρα μου και την μητέρα μου για την συγκινητική αγάπη και τις αξίες που μου έδωσαν απλόχερα.

Ευχαριστώ ιδιαίτερα τον σύζυγό μου, τον Γιάννη για την αμέριστη συμπαράσταση και κατανόηση που έδειξε στη συχνή παρουσία-απουσία μου από τις οικογενειακές στιγμές αλλά και τις οικογενειακές υποχρεώσεις και τα παιδιά μου Σωκράτη και Ευάγγελο για τα χιουμοριστικά τους σχόλια, όπως: «Α... είναι και η μαμά εδώ;» τα οποία αποτέλεσαν την καύσιμη ύλη για την ολοκλήρωση της εργασίας.

Τέλος, ευχαριστώ όλους εκείνους τους ανθρώπους που μέχρι στιγμής έχουν υπάρξει ως στήριγμα στη ζωή μου.

03/03 /2022

Βασιλική Κάστιζα

Περίληψη στα ελληνικά

Ο υβριδικός τρόπος μάθησης έχει αναγνωριστεί σε διεθνές επίπεδο ως ένα καίριο ζήτημα που αφορά τόσο τους εκπαιδευτές όσο και τους εκπαιδευόμενους και η αποτελεσματική οργάνωσή του απασχολεί τον κλάδο της εκπαίδευσης σε όλες τις βαθμίδες. Σε αντίθεση με προηγούμενες δεκαετίες που το θέμα αντιμετωπιζόταν υποκειμενικά με προσωπικές παρεμβάσεις οι οποίες στόχευαν στην ανάπτυξη κατά περίπτωση διδακτικών μοντέλων, κατά την πανδημική περίοδο Covid-19 οι εκπαιδευτικοί οργανισμοί παγκοσμίως καλούνται να αντιμετωπίσουν τα συνεχιζόμενα lockdowns εξασφαλίζοντας την απαραίτητη υλικοτεχνική υποδομή αλλά και επινοώντας διαφορετικά σενάρια διδασκαλίας, για να διασφαλίσουν την συμμετοχή και την αποτελεσματική εξ αποστάσεως εκπαίδευση μαθητών και φοιτητών και να ελαχιστοποιήσουν τους κινδύνους που συνεπάγονταν από την διακοπή της δια ζώσης λειτουργία τους.

Οι στόχοι της παρούσας διπλωματικής εργασίας είναι να αποκαλυφθεί η πραγματική διάσταση της παρούσας κατάστασης με τον υβριδικό τρόπο εκπαίδευσης από την πλευρά των εκπαιδευόμενων και να προταθεί ένα μοντέλο διδασκαλίας το οποίο θα εξυπηρετεί τις ανάγκες των εκπαιδευόμενων στον μέγιστο βαθμό. Αναλυτικότερα, οι στόχοι της έρευνας είναι να αποτυπωθεί η κατάσταση της υβριδικής εκπαίδευσης πριν την πανδημική εποχή, να διερευνηθεί η εξ αποστάσεως εκπαίδευση όπως εξελίχθηκε στην πανδημική εποχή, να μελετηθούν οι μέχρι στιγμής εφαρμοσμένοι υβριδικοί τρόποι εκπαίδευσης και να προταθούν πρακτικές λύσεις για την δημιουργία ενός αποτελεσματικού μοντέλου υβριδικής εκπαίδευσης.

Ο πληθυσμός-στόχος της έρευνας είναι άτομα που φοιτούν στο Τμήμα Διοίκησης Γεωργικών Επιχειρήσεων και Συστημάτων Εφοδιασμού και Διοίκησης Συστημάτων Εφοδιασμού του Γεωπονικού Πανεπιστημίου Αθηνών. Η διερεύνηση ερευνητικών ερωτημάτων και υποθέσεων έγινε με ποσοτική και ποιοτική μεθοδολογία, η οποία ενδείκνυται για τη μελέτη στάσεων και απόψεων.

Τα αποτελέσματα της έρευνας αναμένεται να χρησιμοποιηθούν από τις διοικήσεις των ανώτατων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων και των εκπαιδευτών για την αναδιοργάνωση του υβριδικού τρόπου μάθησης.

Λέξεις Κλειδιά: υβριδικός τρόπος μάθησης, εκπαίδευση, εκπαιδευόμενοι, μοντέλα, πανδημική εποχή, στάσεις, απόψεις.

Abstract

The hybrid way of learning has been recognized internationally as a key issue that concerns both educators and learners and its effective way of organization concerns the education industry at all levels. In contrast to previous decades when the issue was treated subjectively with personal interventions aimed at developing case-by-case teaching models, during the Covid-19 pandemic, educational organizations worldwide are called upon to deal with ongoing lockdowns by providing the necessary logistics infrastructure but also by devising different teaching scenarios to ensure the participation and effective education of pupils and students and to minimize the risks posed by their downtime.

The objectives of the present dissertation are to reveal the real dimension of the current situation with the hybrid way of education on the part of the trainees and to propose a teaching model that will serve the needs of the trainees to the maximum extent. More specifically, the objectives of the research are to determine the state of hybrid education before the pandemic era, to investigate distance education as it evolved in the pandemic era, to study the hybrid training methods applied so far and to propose practical solutions to create an effective hybrid education model.

The target population of the research is people who study at the Department of Agricultural Business Administration and Supply Systems and Supply Systems Management of the Agricultural University of Athens. The investigation of the research questions and hypotheses was done with a quantitative and quality methodology, which is suitable for the study of attitudes and views.

The results of the research are expected to be used by the administrations and professors of the higher educational institutions for the reorganization of the hybrid way of learning.

Keywords: hybrid way of learning, education, learners, models, pandemic era, attitudes, views.

Πίνακας περιεχομένων

Περιεχόμενα

ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΕΞΕΤΑΣΗΣ	II
ΔΗΛΩΣΗ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ	III
ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ	IV
ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΣΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ	V
ABSTRACT	VI
ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ	VII
ΠΙΝΑΚΑΣ ΕΙΚΟΝΩΝ - ΓΡΑΦΗΜΑΤΩΝ.....	IX
ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΙΝΑΚΩΝ	X
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ	1
1.1 ΠΛΑΙΣΙΟ, ΣΚΟΠΟΣ ΚΑΙ ΣΤΟΧΟΙ ΤΗΣ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ	1
1.2 ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΕΣ ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ	3
1.3 ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ	4
1.4 ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ	5
1.5 ΟΡΙΣΜΟΙ	6
1.6 ΔΙΑΡΘΡΩΣΗ ΤΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ	7
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2. ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ	9
2.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΘΕΩΡΗΤΙΚΟΥ ΜΕΡΟΥΣ	9
2.2.1 Ορισμοί της υβριδικής/μικτής μάθησης στην προ πανδημική εποχή	11
2.2.2 Ορισμοί της υβριδικής/μικτής μάθησης στη διάρκεια της πανδημίας	14
2.2.2.1 Ορισμοί της υβριδικής/μικτής μάθησης στη διάρκεια των lockdowns (2020)	14
2.2.2.2 Ορισμοί υβριδικής/μικτής μάθησης μετά τα lockdowns (2021-2022)	17
2.3 ΜΟΝΤΕΛΑ ΥΒΡΙΔΙΚΗΣ/ΜΙΚΤΗΣ ΜΑΘΗΣΗΣ.....	20
2.4 ΣΥΝΟΨΗ ΨΗΦΙΑΚΩΝ ΕΡΓΑΛΕΙΩΝ ΚΑΙ ΠΛΑΤΦΟΡΜΩΝ	22
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ - ΥΛΟΠΟΙΗΣΗ	29
3.1 ΠΟΣΟΤΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ.....	29
3.2 ΠΟΙΟΤΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ	35
3.3 ΑΝΤΙΠΑΡΑΒΟΛΗ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ ΠΟΙΟΤΙΚΗΣ & ΠΟΣΟΤΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ	41
3.4 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	44
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΣΥΖΗΤΗΣΗ – ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	47

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ.....	48
ΞΕΝΕΣ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ	48
ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ	51
ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ.....	52
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι - ΣΧΕΔΙΟ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟΥ	53
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙ - ΈΓΚΡΙΣΗ Ε.Η.Δ.Ε.	55
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙΙ. – ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ ΑΠΟΨΕΩΝ ΚΑΛΗΣ ΕΜΠΕΙΡΙΑΣ	56
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙV. – ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ ΑΠΟΨΕΩΝ ΚΑΚΗΣ ΕΜΠΕΙΡΙΑΣ	57

Πίνακας Εικόνων - Γραφημάτων

Εικόνα 1: Screenshot πίνακα της UNESCO	2
Εικόνα 2: Γράφημα ομαδοποίησης ορισμών υβριδικής/μικτής μάθησης στην προ πανδημική εποχή	13
Εικόνα 3: Γράφημα ομαδοποίησης ορισμών υβριδικής/μικτής εκπαίδευσης στη διάρκεια των lockdowns (2020)	16
Εικόνα 4: Γράφημα ομαδοποίησης ορισμών υβριδικής/μικτής μάθησης μετά τα lockdowns (2021-2022).....	19
Εικόνα 5: Οι διαστάσεις της υβριδικής μάθησης (UNESCO, 2021)	21
Εικόνα 6: Γράφημα συνόλου καλών εμπειριών κατά την εξ αποστάσεως εκπαίδευση.....	32
Εικόνα 7: Γράφημα συνόλου κακών εμπειριών κατά την εξ αποστάσεως εκπαίδευση.....	34

Πίνακας Πινάκων

Πίνακας 1: Συνομογραφίες	xi
Πίνακας 2: Ομαδοποίηση ορισμών υβριδικής/μικτής μάθησης στην προ πανδημική εποχή.....	13
Πίνακας 3: Ομαδοποίηση ορισμών υβριδικής/μικτής εκπαίδευσης στη διάρκεια των lockdowns (2020)	16
Πίνακας 4: Ομαδοποίηση ορισμών υβριδικής/μικτής μάθησης μετά τα lockdowns (2021-2022)	19
Πίνακας 5: Μοντέλα υβριδικής/μικτής μάθησης (UNESCO, 2021)	20
Πίνακας 6: Απόψεις στην πρόταση: «Περιγράψτε μία καλή σας εμπειρία κατά την εξ αποστάσεως εκπαίδευση»	31
Πίνακας 7: Απόψεις στην πρόταση: «Περιγράψτε μία κακή σας εμπειρία κατά την εξ αποστάσεως εκπαίδευση»	33
Πίνακας 8: Απόψεις συμμετεχόντων στην ομάδα εστίασης	366
Πίνακας 9: Συνοπτική αντιπαραβολή απόψεων ποιοτικής & ποσοτικής έρευνας	422

Πίνακας 1: Συντομογραφίες

ΔΙΓΕΣΕ	Διοίκησης Γεωργικών Επιχειρήσεων και Συστημάτων Εφοδιασμού
ΔΣΕ	Διοίκησης Συστημάτων Εφοδιασμού
ΓΠΑ	Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών
ΠΑ.Δ.Α.	Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής
Ε.Η.Δ.Ε.	Επιτροπή Ηθικής και Δεοντολογίας της Έρευνας

Κεφάλαιο 1. Εισαγωγή

1.1 Πλαίσιο, σκοπός και στόχοι της διπλωματικής εργασίας

Αντικείμενο μελέτης των επιστημόνων της εκπαίδευσης για αρκετές δεκαετίες μέχρι τώρα είναι η βελτίωση της μάθησης στο πλαίσιο της διδασκαλίας με την οργάνωση και τροποποίηση των συμβατών μοντέλων διδασκαλίας. Ο υβριδικός τρόπος εκπαίδευσης, εννοώντας τη χρήση υπολογιστών στη διαδικασία της διδασκαλίας, μελετάται ήδη από δεκαετία του 1970 με ενδεικτικά παραδείγματα τα ακόλουθα άρθρα:

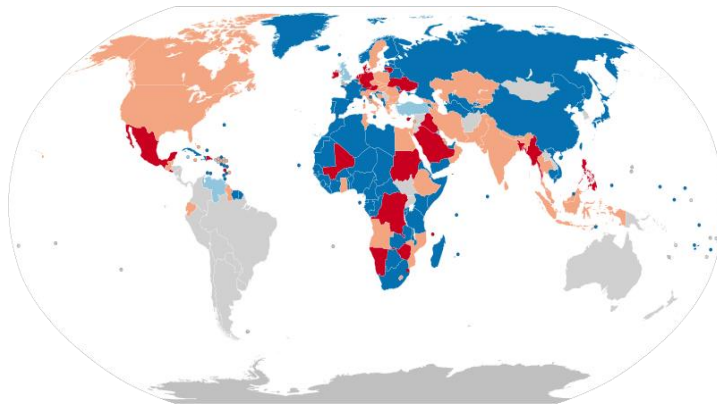
(α) *The Use of a Computer in the Teaching of Statistics* των R. Mead and R. D. Stern (1973), στο οποίο μελετάται η διδασκαλία της στατιστικής σε φοιτητές και φοιτήτριες με τη βοήθεια του υπολογιστή,

(β) *Who Gets Instructed in Computer Assisted Instruction?* του Robert A. Seltzer (1974) όπου μελετάται η παροχή πληροφοριών στους φοιτητές με τη χρήση του υπολογιστή,

(γ) *The Role of Public Schools in Computer Assisted Instruction: Individualized Instruction in a Kansas City Junior High School* του Fred O'Neal (1970) ο οποίος διεξήγαγε στην Πολιτεία Κάνσας, το 1966, έρευνα για την χρήση του υπολογιστή στη διδασκαλία σε δημόσια σχολεία.

Τα τελευταία χρόνια η κοινωνία της γνώσης συντονιζόταν με την κοινωνία της πληροφορίας και με τη θεσμική υποστήριξη της Ευρωπαϊκής Ένωσης οδηγούμασταν σταδιακά, αλλά με σημαντική βραδύτητα, στη δημιουργία ενός πολυμορφικού μοντέλου εκπαιδευτικής διαδικασίας. Τα βήματα της εκπαίδευσης προς την εξ αποστάσεως διδασκαλία αντιμετωπιζόνταν με φόβο, προκατάληψη ή άγνοια από σημαντικό μέρος του πληθυσμού της εκπαίδευσης, ενώ όλες οι άλλες πτυχές της ανθρώπινης κοινωνίας έχουν υποστεί διαρθρωτικές αλλαγές με την εξέλιξη της ψηφιακής τεχνολογίας.

Τον Μάρτιο του 2020 ο αιφνιδιαστικός ερχομός της πανδημίας Covid-19 οδηγεί τα κράτη ολόκληρου του κόσμου σε πρωτόγνωρες κινήσεις όπως το κλείσιμο των σχολείων και των Πανεπιστημίων και τη ραγδαία υιοθέτηση τεχνικών γνώσεων και υποδομής, επισπεύδοντας την εξ αποστάσεως εκπαίδευση σε όλες τις βαθμίδες. Σύμφωνα με δελτίο τύπου της UNICEF, για περισσότερα από εκατόν εξήντα οχτώ (168) εκατομμύρια παιδιά παγκοσμίως, τα σχολεία έχουν παραμείνει κλειστά για σχεδόν έναν ολόκληρο χρόνο ("UNICEF", 2021).

	Ολοκληρωτικό κλείσιμο σχολείων
	Μερικό κλείσιμο σχολείων
	Ακαδημαϊκή διακοπή
	Online εκπαίδευση
	Καθόλου κλείσιμο σχολείων
	Δεν υπάρχουν δεδομένα

Εικόνα 1: Κλείσιμο σχολείων λόγω COVID-19 (coronavirus) από τις 7 Σεπτεμβρίου 2020
Πηγή: Wikimedia

Με την αίσθηση του κατεπείγοντος, τη χρήση των ήδη υπάρχοντων εικονικών περιβαλλόντων, των συστημάτων διαχείρισης ηλεκτρονικών μαθημάτων και των εργαλείων τηλεδιάσκεψης, τα οποία ήταν σχεδόν ή εξ ολοκλήρου άγνωστα σε μεγάλο αριθμό διδασκόντων και φοιτητριών/των, και υιοθετώντας ένα αβέβαιο σενάριο στηριζόμενο στον αυτοσχεδιασμό, καθιερώθηκε η εξ αποστάσεως εκπαίδευση για περισσότερο από έναν ολόκληρο χρόνο.

Μερικά από τα πιο σημαντικά προβλήματα που αντιμετώπισε η εκπαιδευτική κοινότητα στην Ελλάδα (Αραβαντινού, & Κώστας (2022)), ήταν τα ακόλουθα:

- Έλλειψη κατάλληλης τεχνολογικής υποδομής
- Έλλειψη γνώσεων χρήσης του εξοπλισμού
- Δυσκολία προετοιμασίας σωστά δομημένης διδασκαλίας με τις νέες μεθόδους λόγω έλλειψης του απαραίτητου χρόνου
- Δυσκολία κατανόησης και εμπέδωσης της διδακτέας ύλης
- Αναποτελεσματική αλληλεπίδραση
- Ελλιπής θεσμοθέτηση της διαδικασίας
- Ανασφάλεια για τα προσωπικά δεδομένα και τα πνευματικά δικαιώματα
- Περιορισμός διαπροσωπικών σχέσεων

Βρισκόμενοι πια στο στάδιο της επανόδου στην ομαλή πραγματικότητα μπορούμε να διερευνήσουμε και να αποτιμήσουμε την εμπειρία της εξ αποστάσεως διδασκαλίας να αξιοποιήσουμε τα δεδομένα και να εξετάσουμε εκ νέου την ισορροπία μεταξύ των δύο έως τώρα ανταγωνιστικών μορφών διδασκαλίας, της δια ζώσης και της εξ αποστάσεως (face to

face και distance learning). Αρκετοί συγγραφείς μέχρι τώρα όπως η Nørgård, R. T. (2001) και οι Lakhali & Bélisle (2020), έχουν επισημάνει ότι η υβριδική/μικτή διδασκαλία απαιτεί περαιτέρω έρευνα σχετικά με τις υβριδικές, μεταπανδημικές και μεταψηφιακές διαστάσεις της υβριδικής δια βίου μάθησης, καθώς και τις διαδικασίες ανάπτυξης των υβριδικών περιβαλλόντων. Με στόχο την ενοποίηση τους και τον κατάλληλο συνδυασμό των πλεονεκτημάτων και δυνατοτήτων του κάθε μοντέλου αλλά και τον περιορισμό ή την αποφυγή των επί μέρους μειονεκτημάτων και αδυναμιών τους, μπορούμε πλέον να μιλάμε για μία σημαντική ευκαιρία για την παγκόσμια αναβάθμιση της ποιότητας της εκπαίδευσης η οποία είναι ο θεμελιώδης λίθος της ενίσχυσης του ανθρώπινου κεφαλαίου, της κοινωνικής συνοχής και της ευημερίας.

1.2 Ερευνητικές υποθέσεις

Ο υβριδικός τρόπος εκπαίδευσης έχει αναγνωριστεί σε διεθνές επίπεδο ως ένα καίριο ζήτημα που αφορά τόσο τους εκπαιδευτές όσο και τους εκπαιδευόμενους και η αποτελεσματική οργάνωσή του απασχολεί τον κλάδο της εκπαίδευσης σε όλες τις βαθμίδες. Σε αντίθεση με προηγούμενες δεκαετίες που το θέμα αντιμετωπιζόταν υποκειμενικά με προσωπικές παρεμβάσεις οι οποίες στόχευαν στην ανάπτυξη κατά περίπτωση διδακτικών μοντέλων, κατά την πανδημική περίοδο Covid-19 οι εκπαιδευτικοί οργανισμοί παγκοσμίως καλούνται να αντιμετωπίσουν τα συνεχιζόμενα lockdowns εξασφαλίζοντας την απαραίτητη υλικοτεχνική υποδομή αλλά και επινοώντας διαφορετικά σενάρια διδασκαλίας, για να διασφαλίσουν την συμμετοχή και την αποτελεσματική εκπαίδευση μαθητών και φοιτητών και να ελαχιστοποιήσουν τους κινδύνους που συνεπάγονταν από την διακοπή της δια ζώσης λειτουργία τους.

Η παρούσα εργασία πραγματεύεται το θέμα του υβριδικού τρόπου μάθησης υπό το πρίσμα του εκπαιδευόμενου σε όλα τα επίπεδα της εκπαιδευτικής διαδικασίας ανά τον κόσμο. Οι στόχοι της εργασίας είναι να αποκαλυφθεί η πραγματική διάσταση της παρούσας κατάστασης με τον υβριδικό τρόπο εκπαίδευσης από την πλευρά των εκπαιδευόμενων και να προταθεί ένα μοντέλο διδασκαλίας το οποίο θα εξυπηρετεί τις ανάγκες των εκπαιδευόμενων στον μέγιστο βαθμό.

Αναλυτικότερα, οι στόχοι της έρευνας έχουν ως εξής:

- Να διαπιστωθεί η κατάσταση της υβριδικής εκπαίδευσης πριν την πανδημική εποχή.

- Να διερευνηθεί η κατάσταση της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης όπως εξελίχθηκε στην πανδημική εποχή.
- Να μελετηθούν οι μέχρι στιγμής εφαρμοσμένοι υβριδικοί τρόποι εκπαίδευσης.
- Να προταθούν πρακτικές λύσεις για την δημιουργία ενός αποτελεσματικού μοντέλου υβριδικής εκπαίδευσης.

Στην παρούσα εργασία ο όρος υβριδική μάθηση (hybrid learning) θεωρείται συνώνυμος με τον όρο της μικτής μάθησης (blended learning). Τα αποτελέσματα της έρευνας αναμένεται να χρησιμοποιηθούν από τις διοικήσεις των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων και τους εκπαιδευτές για την εφαρμογή του υβριδικού τρόπου μάθησης.

1.3 Μεθοδολογία

Ο σχεδιασμός της έρευνας, ο οποίος ακολουθήθηκε πιστά, ήταν η διεξαγωγή αυτής στα ακόλουθα στάδια:

Στάδιο 1^ο: Αναζήτηση βιβλιογραφίας

Η έρευνα ξεκίνησε με την αναζήτηση του ορισμού της υβριδικής/μικτής μάθησης σε επιστημονικά άρθρα, την κατανομή και τη μελέτη τους σε διαφορετικές χρονικές περιόδους για τον εντοπισμό του περισσότερο αποδεκτού ορισμού ανά εξεταζόμενη χρονική περίοδο και τη σύγκριση των αποτελεσμάτων. Οι χρονικές περίοδοι στις οποίες κατανεμήθηκαν οι βιβλιογραφικές αναφορές ήταν:

- A. Ορισμοί της υβριδικής/μικτής μάθησης στην προ πανδημική εποχή,
- B. Ορισμοί της υβριδικής/μικτής μάθησης στη διάρκεια της πανδημίας με υποκατηγορίες:
 - B.1 Ορισμοί της υβριδικής/μικτής μάθησης στη διάρκεια των lockdowns (2020),
 - B.2 Ορισμοί υβριδικής/μικτής μάθησης μετά τα lockdowns (2021-2022).

Στάδιο 2^ο: Έρευνα

Η επιστημονικά υπεύθυνη του προγράμματος με τίτλο «Υβριδικοί τρόποι μάθησης, στάσεις και απόψεις εκπαιδευόμενων», Δρ Αγγελική Αντωνίου, κατέθεσε στην Επιτροπή Ηθικής και Δεοντολογίας της Έρευνας (Ε.Η.Δ.Ε.) του Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής (ΠΑ.Δ.Α.) την αίτηση για την έγκριση του, η οποία πρωτοκολλήθηκε στον αριθμό 108599 - 01/12/2021. Η

Ε.Η.Δ.Ε. γνωστοποίησε την Έγκριση της πρότασης με το με αριθμό πρωτοκόλλου 08599/01-12-2021 έγγραφό της (βλ. Παράρτημα Ι).

A. Ποσοτική έρευνα

Η συλλογή των πρωτογενών δεδομένων έγινε, αρχικά, με ποσοτική έρευνα. Πιο συγκεκριμένα, χρησιμοποιήθηκε η έρευνα επισκόπησης απόψεων (survey research), η οποία αποτελεί την καταλληλότερη μέθοδο για τον προσδιορισμό, με ένα γνωστό επίπεδο ακρίβειας, λεπτομερών και προσωπικών απόψεων, βάσει ιδίας δήλωσης (self-reported) που δεν υπάρχουν διαθέσιμες αλλού, με στόχο τη γενίκευση των ευρημάτων σε έναν μεγαλύτερο πληθυσμό. Για τη συλλογή των δεδομένων αναπτύχθηκε δομημένο έγχαρτο ερωτηματολόγιο με ερωτήσεις ανοιχτού τύπου. Οι ερωτήσεις ήταν οι ακόλουθες:

1. Περιγράψτε μία καλή εμπειρία σας κατά την εξ αποστάσεως εκπαίδευση
2. Περιγράψτε μία κακή εμπειρία σας κατά την εξ αποστάσεως εκπαίδευση

B. Ποιοτική έρευνα

Η ποιοτική έρευνα διεξήχθη με την οργάνωση ομάδας εστίασης (focus group) με σκοπό τη συγκέντρωση πλούσιου υλικού το οποίο λειτούργησε συμπληρωματικά στη ποσοτική έρευνα. Επιλέχθηκε μία ομάδα επτά (7) φοιτητριών και φοιτητών του έβδομου (7^{ου}) εξαμήνου και η συζήτηση εξελίχθηκε στα τρία ακόλουθα στάδια:

1. Τη διατύπωση των απαντήσεών τους στα ερωτήματα του ερωτηματολογίου ανοιχτού τύπου,
2. τον σχολιασμό των απαντήσεών τους,
3. τα σχόλιά τους σε απόψεις που διατυπώθηκαν στα έγχαρτα ερωτηματολόγια αλλά δεν ακούστηκαν από τους ίδιους κατά τη διάρκεια του πρώτου σταδίου της συζήτησης της ομάδας εστίασης.

1.4 Περιορισμοί

Η έρευνα της παρούσας διπλωματικής εργασίας οριοθετείται στις φοιτήτριες και τους φοιτητές του Τμήματος Διοίκησης Γεωργικών Επιχειρήσεων και Συστημάτων Εφοδιασμού και του Τμήματος Διοίκησης Συστημάτων Εφοδιασμού (του πρώην Τ.Ε.Ι. Στερεάς Ελλάδας)

με έδρα τη Θήβα, του Γεωπονικού Πανεπιστημίου Αθηνών και ο τελικός αριθμός του δείγματος είναι εκατό (100) άτομα για την ποσοτική έρευνα.

1.5 Ορισμοί

Οι διαφορετικοί όροι οι οποίοι παρουσιάζονται στην παρούσα εργασία εμφανίζονται στη βιβλιογραφία με διάφορους παρεμφερείς ορισμούς. Παρακάτω ορίζονται οι έννοιες όπως θα χρησιμοποιηθούν στην συγκεκριμένη έρευνα:

Μάθηση: Σύμφωνα με τον Τριλιανό (2013) υπάρχει μεγάλη διάσταση απόψεων μεταξύ των ερευνητών για τον προσδιορισμό της έννοιας της μάθησης. *«Η μάθηση ορίστηκε ως δημιουργία υποκατάστατων ανακλαστικών (Ρανίον), ως δοκιμή και πλάνη (Thorndike), ως επανάληψη μιας αντίδρασης μετά από θετική ενίσχυση (Skinner), ως ενόραση (Kohler), ως μίμηση προτύπου (Bandura), ως επεξεργασία των πληροφοριών (Neisser, Seymour, Gagné) και ως προσωπική ερμηνεία στις νεοαποκτηθείσες πληροφορίες (Maslow, Rogers)»*. Παρόλο που κανένας ορισμός δεν έχει αναγνωριστεί ως ικανοποιητικός, θα μπορούσε να θεωρηθεί αντιπροσωπευτικός ο ορισμός των Elliot, Kratochwill, Cook, & Travers (2008) σύμφωνα με τους οποίους *«...η μάθηση είναι μία διαδικασία αλληλεπίδρασης – μιας αλληλεπίδρασης ανάμεσα σε έναν εκπαιδευτικό και έναν μαθητή, δύο ή περισσότερους μαθητές, έναν μαθητή και έναν υπολογιστή, ένα μαθητή και έναν γονέα, και ούτω καθεξής – και ότι αποτελεί συχνά ένα κοινωνικό και ενεργό εγχείρημα»*.

Εκπαίδευση: Η εκπαίδευση, σύμφωνα με τον Ξωχέλη Π. (όπως αναφέρεται στη Βικιπαίδεια, 1986,1997) με τη στενή της σημασία και όπως αυτή χρησιμοποιείται σήμερα στην επιστήμη της παιδαγωγικής, σημαίνει τη συστηματική και την οργανωμένη διαδικασία της αγωγής και της μάθησης, που αφενός προγραμματίζεται από την πολιτεία ή από οποιονδήποτε άλλο φορέα, δημόσιο ή ιδιωτικό, αφετέρου υλοποιείται από τους φορείς αυτούς.

Υβριδική μάθηση (hybrid learning)/Μικτή μάθηση (blended learning): Στη βιβλιογραφία συναντιούνται διάφοροι ορισμοί για την υβριδική και τη μικτή μάθηση. Για τους σκοπούς της παρούσας διπλωματικής εργασίας οι δύο όροι θεωρούνται συνώνυμοι και η υβριδική/μικτή μάθηση λαμβάνεται ως η μάθηση κατά την οποία ο εκπαιδευτικός και μέρος των εκπαιδευόμενων βρίσκεται στον τυπικό εκπαιδευτικό χώρο, την τάξη, ενώ ένα άλλο μέρος των εκπαιδευόμενων συνδέεται διαδικτυακά με την τάξη σύγχρονα.

Εξ αποστάσεως εκπαίδευση: Μεταξύ των διαφορετικών απόψεων της βιβλιογραφίας θα μπορούσε να θεωρηθεί ως επικρατέστερη η εκπαίδευση στην οποία οι ομάδες των διδασκόμενων διαχωρίζονται μέσω φυσικής απόστασης από τους διδάσκοντές τους, ενώ τα τηλεπικοινωνιακά συστήματα χρησιμοποιούνται για την ένωση μαθητών και εκπαιδευτών (Simonson όπως αναφέρεται στο Chin, 2019).

Σύγχρονη επικοινωνία: Η μορφή σύγχρονης επικοινωνίας είναι η επικοινωνία που εξελίσσεται σε πραγματικό χρόνο με τη χρήση της τεχνολογίας σε εξ αποστάσεως ή διαζώσης και εξ αποστάσεως επικοινωνία (Wang, 2008).

Ασύγχρονη επικοινωνία: Η ασύγχρονη επικοινωνία δεν γίνεται σε πραγματικό χρόνο και εξελίσσεται με τη χρήση είτε παραδοσιακών τρόπων όσο και τη βοήθεια τεχνολογικών εργαλείων (Moallem, 2015).

1.6 Διάρθρωση της Εργασίας

Η παρούσα διπλωματική εργασία αποτελείται από πέντε (5) κεφάλαια. Η διάρθρωσή της ανά κεφάλαιο έχει ως εξής:

Στο **Κεφάλαιο 1. Εισαγωγή** παρατίθεται οι ακόλουθες ενότητες: 1.1 Πλαίσιο, ο σκοπός και στόχοι της διπλωματικής εργασίας, 1.2 Ερευνητικές υποθέσεις, 1.3 Μεθοδολογία με υποενότητες τα στάδιά της, 1.4 Περιορισμοί και 1.5 Ορισμοί (οι οποίοι θα εμφανιστούν στα κεφάλαια της εργασίας που θα ακολουθήσουν).

Στο **Κεφάλαιο 2. Θεωρητικό μέρος – Βιβλιογραφική έρευνα** παρατίθενται οι ακόλουθες ενότητες: 2.1 Θεωρητικό μέρος – Βιβλιογραφική έρευνα, 2.2 Ορισμοί της υβριδικής μάθησης με υποενότητες: 2.2.1 Ορισμοί της υβριδικής/μικτής μάθησης στην προ πανδημική εποχή, 2.2.2 Ορισμοί της υβριδικής/μικτής μάθησης στη διάρκεια της πανδημίας η οποία περιλαμβάνει τις υποενότητες: 2.2.2.1 Ορισμοί της υβριδικής/μικτής μάθησης στη διάρκεια των lockdowns (2020) και 2.2.2.2 Ορισμοί υβριδικής/μικτής μάθησης μετά τα lockdowns (2021-2022) και τέλος 2.3 Μοντέλα υβριδικής/μικτής μάθησης.

Στο **Κεφάλαιο 3. Μεθοδολογία – Υλοποίηση** παρουσιάζεται η: 3.1 Ποσοτική έρευνα, η 3.2 Ποιοτική έρευνα, η 3.3 Αντιπαραβολή δεδομένων ποιοτικής & ποσοτικής έρευνας και τα 3.4 Συμπεράσματα έρευνας.

Στο **Κεφάλαιο 4. Συζήτηση – Συμπεράσματα** παρουσιάζονται τα συμπεράσματα της ερευνητικής διαδικασίας σε όλο της το εύρος.

Κεφάλαιο 2. Θεωρητικό μέρος – Βιβλιογραφική έρευνα

2.1 Εισαγωγή θεωρητικού μέρους

Μάθηση είναι η διαδικασία απόκτησης γνώσεων νέων πραγμάτων. Ο άνθρωπος παρόλο που γεννιέται ανήμπορος, διαθέτει μια έμφυτη και ευρεία ικανότητα να μαθαίνει. Φτάνοντας στην νηπιακή ηλικία και χωρίς καμία τυπική εκπαίδευση ή παιδαγωγική μέθοδο, έχει οδηγηθεί σε δύο εκπληκτικά μαθησιακά επιτεύγματα, τη γλώσσα και την ικανότητα της αντίληψης. Οι βασικές αρχές της μάθησης προκύπτουν από το περιβάλλον, δηλαδή, τα πράγματα, τους ανθρώπους και τη γλώσσα. Ωστόσο, στην οργανωμένη εκπαιδευτική διαδικασία υπάρχουν πολλές διαφορετικές προσεγγίσεις όσον αφορά στον τρόπο με τον οποίο συντελείται η μάθηση. Οι προσεγγίσεις αυτές συνοδεύονται από εναλλακτικές μεθόδους και προτιμήσεις σχετικά με την τυπική μάθηση, την παιδαγωγική και την εκπαίδευση.

Κάνοντας μία σύντομη ιστορική αναδρομή, πριν από χιλιάδες χρόνια η διαδικασία της μάθησης άρχισε να στηρίζεται στην εφαρμογή της Γραφής και της χρήσης του Βιβλίου. Για το σκοπό αυτό χρησιμοποιήθηκαν διάφορα υλικά όπως η πέτρα, ο πηλός κ.λπ. Τα πρώτα είδη της γραφής ήταν οι βραχογραφίες, η εικονογραφική γραφή, η ιερογλυφική γραφή, η Γραμμική Γραφή Α' και η Γραμμική Γραφή Β', η Σφηνοειδής, το αλφάβητο των Φοινίκων και το Ελληνικό ενώ τα πρώτα βιβλία ήταν πήλινα. Το 13^ο αιώνα, με την ανακάλυψη της τυπογραφίας από τον γερμανό Ιωάννη Γκουντεμβέργιο, η μορφή του χαρτιού άλλαξε και στη συνέχεια η φαντασία του ανθρώπου οδήγησε στη δημιουργία ποικίλων μέσων τα οποία χρησιμοποιήθηκαν στην οργανωμένη εκπαίδευση των νέων αλλά και των ενηλίκων όπως η χρήση ηχητικών αρχείων, βίντεο, ηλεκτρονικών πλατφορμών για να καταλήξουμε στη σημερινή σύγχρονη και ασύγχρονη εκπαίδευση.

Η εκπαίδευση κατοχυρώθηκε θεσμικά το 1948. Η δωρεάν υποχρεωτική πρωτοβάθμια εκπαίδευση κηρύχθηκε ως βασικό ανθρώπινο δικαίωμα από την Οικουμενική Διακήρυξη Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, και επικυρώθηκε ως νομικά δεσμευτική υποχρέωση από το Διεθνές Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα. Σύμφωνα με το μακροσκελέστατο άρθρο δεκατρία, παράγραφος του οποίου είναι η ακόλουθη: «(γ) Η ανώτατη εκπαίδευση πρέπει να παρέχεται σε όλους ισότιμα, ανάλογα με τις δυνατότητες του

κάθε ατόμου, με κάθε κατάλληλο μέσο και δωρεάν» θεσμοθετείται η ισότιμη παροχή δωρεάν ανώτατης εκπαίδευσης. Το δικαίωμα στην εκπαίδευση έχει επικυρωθεί, επίσης, από τη Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού, τον Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Χάρτη, την Αφρικάνική Χάρτα των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Λαών, τον αναθεωρημένο Αραβικό Χάρτη και συμβάσεις που επικεντρώνονται σε συγκεκριμένες ομάδες ανθρώπων, όπως η Σύμβαση για τα Δικαιώματα των ατόμων με Αναπηρία και η Σύμβαση για την Εξάλειψη Όλων των Μορφών Διακρίσεων κατά των Γυναικών.

Ως συνέχεια, οι χώρες ανά τον κόσμο, αναλόγως με την πολιτική, κοινωνική και οικονομική δομή τους τις ιδιαιτερότητές τους, αλλά και τις υπάρχουσες ή προβλεπόμενες ανάγκες και τα οράματά τους καθορίζουν τους σκοπούς και τους στόχους που πρέπει να πραγματοποιούν για τον κοινωνικό μετασχηματισμό. Βάσει αυτών η Πολιτεία οργανώνει προσεκτικά την Εκπαίδευση που θα προσφέρει στο λαό της για να προκύψει η μάθηση.

Οι διαφορετικές μορφές της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης εφαρμόζονται εδώ και περισσότερο από εκατόν πενήντα χρόνια με την εκπαίδευση δι' αλληλογραφίας, τις σπουδές κατ'οίκον, την εξ αποστάσεως διδασκαλία ή εξ αποστάσεως μάθηση. Σύμφωνα με τους Mossavar-Rahmani, & Larson-Daugherty, (2007) η εξ αποστάσεως εκπαίδευση αποτελεί το παιδαγωγικό σύστημα του μέλλοντος, ενώ ποίκιλα εκπαιδευτικά ιδρύματα έχουν ήδη από την δεκαετία του 1980 υιοθετήσει τις αρχές της ως δείγματα προοδευτικής εκπαίδευσης. Η σημερινή κατάσταση της εκπαίδευσης όλων των βαθμίδων εξαιτίας της εμφάνισης της πανδημίας του Covid-19 δημιούργησε μία νέα πραγματικότητα σε διεθνές επίπεδο. Τα εκπαιδευτικά συστήματα κλήθηκαν να υποστηρίξουν το ραγδαία αναδυόμενο εξ αποστάσεως εκπαιδευτικό περιβάλλον το οποίο με τη σειρά του αναμένεται να αναδιαμορφώσει πλήρως την εκπαιδευτική διαδικασία την εποχή μετά την πανδημία, δίνοντας νέα διάσταση στην υβριδική και την μικτή εκπαίδευση.

2.2 Ορισμοί της υβριδικής μάθησης

Προβαίνοντας σε μία βιβλιογραφική αναζήτηση του ορισμού της υβριδικής εκπαίδευσης καταλήγουμε στην παρακάτω εποχιακή ομαδοποίηση:

2.2.1 Ορισμοί της υβριδικής/μικτής μάθησης στην προ πανδημική εποχή

Οι ορισμοί της υβριδικής εκπαίδευσης που συναντώνται στη διεθνή βιβλιογραφία μέχρι πριν την εποχή της πανδημίας covid-19 ακολουθούν ομαδοποιημένοι:

- **Διαδικτυακά μαθήματα $\geq 50\%$ < δια ζώσης μαθήματα**

Η υβριδική μορφή ισχύει για κάθε εκπαιδευτική διαδικασία όπου το περιεχόμενο παραδίδεται τόσο στο διαδίκτυο όσο και δια ζώσης και αφορά ένα μάθημα στο οποίο τουλάχιστον το 50 % των μαθησιακών δραστηριοτήτων μεταφέρεται σε διαδικτυακή μορφή. (Mossavar-Rahmani & Larson-Daugherty, 2007).

- **Δια ζώσης μαθήματα > 50% < Διαδικτυακά μαθήματα**

Στο Πανεπιστήμιο της Βιρτζίνια εφαρμόστηκαν πιλοτικά υβριδικά μαθήματα εκμάθησης της Ισπανικής γλώσσας με ποσοστό 60% δια ζώσης και 40% διαδικτυακά (τρεις εβδομαδιαίες ώρες δια ζώσης και δύο ώρες online) (Scida & Saury, 2013).

- **Συνδυασμός τρόπων διδασκαλίας**

Το υβριδικό εκπαιδευτικό μοντέλο είναι ένα μείγμα της συμβατικής διδασκαλίας πρόσωπο με πρόσωπο και της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης μέσω διαδικτύου συνδυάζοντας την τάξη και την τεχνολογία για να μεταφέρουν ένα μέρος των μαθησιακών δραστηριοτήτων από την τάξη στο διαδίκτυο. (Young, κ.ά. όπως αναφέρεται στο Koohang & Durante, 2003).

Η μικτή μάθηση είναι απλή και σύνθετη. Στην απλούστερη μορφή της, η μικτή μάθηση είναι η στοχαστική ενσωμάτωση των εμπειριών μάθησης πρόσωπο με πρόσωπο στην τάξη με τις διαδικτυακές μαθησιακές εμπειρίες με σύγχρονη ή ασύγχρονη επικοινωνία (Garrison & Kanuka, 2004).

Το υβριδικό/μικτό μάθημα είναι μία διδακτική προσέγγιση κατά την προστίθεται η τεχνολογία του διαδικτύου στη διδασκαλία που επιτρέπει την παράδοση ενός σεμιναρίου χωρίς χαρτί. Συγκεκριμένα για την μικτή μάθηση το πρόγραμμα σπουδών περιλαμβάνει διδασκαλία στην τάξη, υλικό ηλεκτρονικής μάθησης και αξιολόγηση ως ανατροφοδότηση (Hinterberger et al., 2004).

Το υβριδικό μοντέλο μικτό μοντέλο μάθησης, το οποίο περιλαμβάνει συνάντηση πρόσωπο με πρόσωπο, εβδομαδιαία διαδικτυακή αξιολόγηση και σύγχρονη συνομιλία, ασύγχρονη διαδικτυακή συζήτηση, e-mail και μια προσωπική εξέταση τελευταίας τάξης, παρέχει έναν εξαιρετικό τρόπο εισόδου στη διαδικτυακή αρένα και να διασφαλίσει ποιοτικά μαθήματα (Martyn, 2005).

Η έννοια της υβριδικής μάθησης ή της μικτής μάθησης αναφέρεται στον συνδυασμό ενός διαδικτυακού περιβάλλον μάθησης αποκτώντας την ευελιξία της μάθησης εξ αποστάσεως ή εκτός της τάξης και μια διδασκαλία πρόσωπο με πρόσωπο (F2F) στην τάξη. Η υβριδική μάθηση συνδυάζει τα οφέλη τόσο της εξ αποστάσεως όσο και της μάθησης πρόσωπο με πρόσωπο. Οι δάσκαλοι παίζουν το ρόλο του συντονιστή βοηθώντας τους μαθητές όποτε είναι απαραίτητο, και το ρόλο των εκπαιδευτών παρέχοντας συμπληρωματικά μαθήματα σύμφωνα με τα διαδικτυακά μαθήματα των μαθητών (Ackerman, 2008).

Το μικτό περιβάλλον μάθησης αποτελεί ένα μαθησιακό περιβάλλον που συνδυάζει την εκπαίδευση πρόσωπο με πρόσωπο με τη διδασκαλία με τη διαμεσολάβηση της τεχνολογίας. Ο όρος «Υβριδικό περιβάλλον μάθησης» χρησιμοποιείται εναλλακτικά για το μικτό περιβάλλον μάθησης (Graham & Allen, 2011).

Τα μαθήματα της υβριδικής εκπαίδευσης συνδυάζουν την διαδικτυακή διδασκαλία με την διδασκαλία πρόσωπο με πρόσωπο σύγχρονα και ασύγχρονα. Οι σημερινές έννοιες της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης ταξινομούνται σε τέσσερις κατηγορίες: βελτιωμένη στον ιστό, μεικτή, υβριδική μάθηση και πλήρως διαδικτυακή. Εάν οι διαδικτυακές δραστηριότητες είναι μεταξύ 45% και 80%, τότε το μάθημα μπορεί να ονομαστεί υβριδικό (Smith & Kurthen, 2007).

Η υβριδική ή μικτή μάθηση, όροι που χρησιμοποιούνται εναλλακτικά, είναι η μάθηση που διευκολύνεται από τον αποτελεσματικό συνδυασμό διαφορετικών τρόπων εκπαίδευσης και

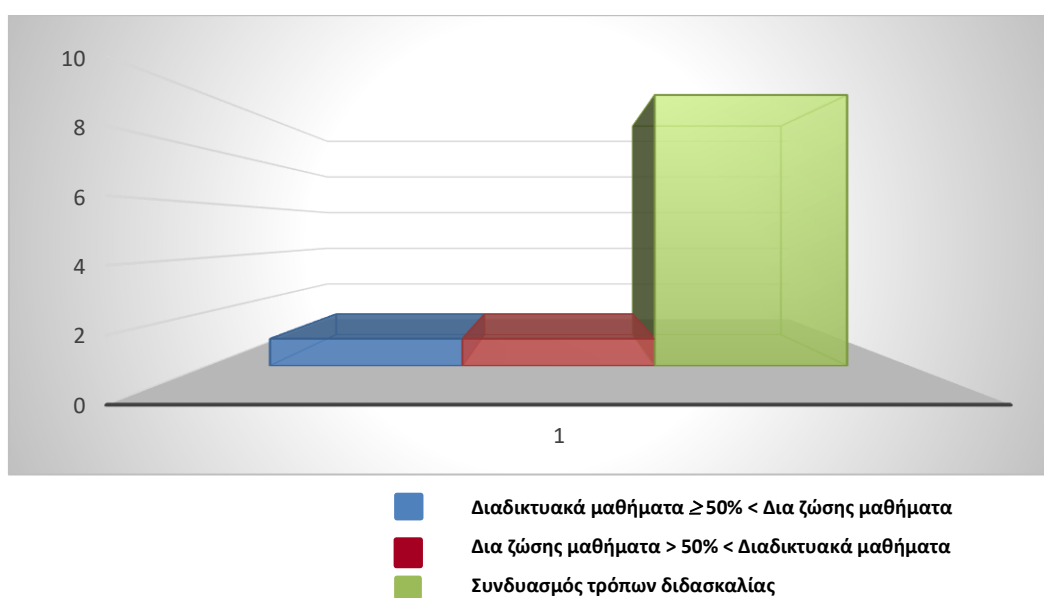
συγκεκριμένα αφορά τη διδασκαλία που λαμβάνει χώρα σε ένα παραδοσιακό περιβάλλον τάξης και παράλληλα ενισχύεται, υποστηρίζεται, συμπληρώνεται ή και αντικαθίσταται μερικές φορές από μεθόδους που βασίζονται σε υπολογιστή ή στο διαδίκτυο (Rubio κ.α. 2012).

Τα υβριδικά μαθήματα συνδυάζουν εκπαιδευτικά στοιχεία από την παραδοσιακή μορφή δια των ζώσης μαθημάτων και των διαδικτυακών. Μπορεί επίσης να αναφέρονται ως βελτιωμένη στον ιστό, συνδυασμένη ή μικτή λειτουργία μάθησης (Hall & Villareal, 2015).

Στη μικτή/υβριδική μάθηση, μέρος των μαθημάτων παραδίδονται διαδικτυακά, συνήθως μέσω ασύγχρονη ή σύγχρονης διδασκαλία, που συμπληρώνει την πρόσωπο με πρόσωπο διδασκαλία σε παραδοσιακές τάξεις (Gleason & Greenhow, 2017).

Πίνακας 2: Ομαδοποίηση ορισμών υβριδικής/μικτής μάθησης στην προ πανδημική εποχή

A/A	Ομάδες	Σύνολο
1	Διαδικτυακά μαθήματα $\geq 50\%$ < Δια ζώσης μαθήματα	1
2	Δια ζώσης μαθήματα > 50% < Διαδικτυακά μαθήματα	1
3	Συνδυασμός τρόπων διδασκαλίας	10

Εικόνα 2: Γράφημα ομαδοποίησης ορισμών υβριδικής/μικτής μάθησης στην προ πανδημική εποχή

Συμπερασματικά, προκύπτει ότι η έννοια της υβριδικής/μικτής μάθησης από την έναρξή της μέχρι πριν την έναρξη της πανδημίας Covid-19 έχει κατά βάση τον συνδυασμό μαθημάτων δια ζώσης και διαδικτυακών με συνδυασμούς που καθορίζονται κατά την κρίση του εκάστοτε εκπαιδευτικού.

2.2.2 Ορισμοί της υβριδικής/μικτής μάθησης στη διάρκεια της πανδημίας

2.2.2.1 Ορισμοί της υβριδικής/μικτής μάθησης στη διάρκεια των lockdowns (2020)

Τα περιοδικά lockdowns εξαιτίας της πανδημίας Covid-19 οδήγησαν τα εκπαιδευτικά ιδρύματα της υψηλίου στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση. Στο διάστημα αυτό έγιναν νέες μελέτες που αφορούν στην υβριδική μάθηση δίνοντας νέους ορισμούς μερικοί από τους οποίους είναι οι ακόλουθοι:

- **Δια ζώσης και εξ αποστάσεως μάθηση, σύγχρονα**

Η υβριδική/μικτή μορφή μάθησης αναφέρεται στον μικτό τρόπο διδασκαλίας που συνδυάζει τόσο τους πρόσωπο με πρόσωπο όσο και τους διαδικτυακούς μαθητές στην ίδια τάξη ενσωματώνοντας σύγχρονες τεχνολογίες για τη διευκόλυνση της μαθησιακής διαδικασίας (Bonakdarian et al., 2020).

Η σύγχρονη υβριδική μάθηση είναι μια μορφή στην οποία οι φοιτητές πρόσωπο με πρόσωπο και οι διαδικτυακοί μαθητές μπορούν να διδαχθούν σύγχρονα (Priess-Buchheit, 2020).

Η υβριδική μάθηση είναι ένα εκπαιδευτικό μοντέλο όπου ορισμένοι μαθητές παρακολουθούν στην τάξη αυτοπροσώπως, ενώ άλλοι συμμετέχουν στην τάξη διαδικτυακά (Arnab, 2020).

- **Δια ζώσης και εξ αποστάσεως μάθηση, σύγχρονα και ασύγχρονα**

Η υβριδική/μικτή μάθηση Blended/Hybrid (30% -79%) είναι ο εκπαίδευση που ο παραδοσιακός τρόπος διδασκαλίας (πρόσωπο με πρόσωπο) αντικαθίσταται σε ποσοστό από 30% έως 79% με διαδικτυακές μεθόδους (Artiono et al., 2020).

Η μικτή μάθηση είναι μια νέα εκπαιδευτική προσέγγιση που συνδυάζει τη κλασική διδακτική παιδαγωγική διδασκαλία στην τάξη και την χρήση των πλούσιων μέσων της τεχνολογίας επιφέροντας αλληλεπίδραση μεταξύ των εκπαιδευτών και των εκπαιδευόμενων εντός κι εκτός της τάξης (Alipour, 2020).

Οι υβριδικές μορφές μάθησης στοχεύουν στο να επωφεληθούν πλήρως από τα πλεονεκτήματα τόσο των διαδικτυακών όσο και των μαθημάτων πρόσωπο με πρόσωπο (Baker et al., 2020).

Η υβριδική διδασκαλία όσον αφορά στα μαθήματα δεύτερης ξένης γλώσσας στην τριτοβάθμια εκπαίδευση στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής περιλαμβάνει μαθήματα που συνδυάζουν την πρόσωπο με πρόσωπο εκπαίδευση και τη διαδικτυακή διδασκαλία και βασίζεται σημαντικά στην τεχνολογία για την παροχή τόσο για σύγχρονες όσο και για ασύγχρονες αλληλεπιδράσεις (Thoms, 2020).

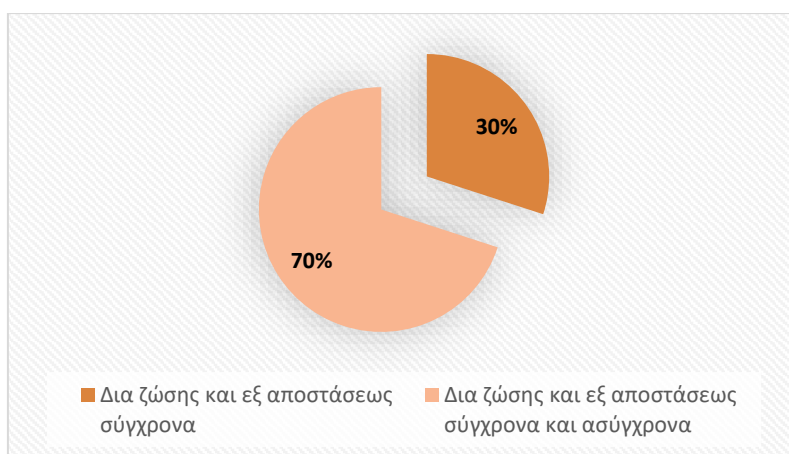
Στο Ισλαμικό Δημοτικό Σχολείο Raudhatul Muttaqin, Bekasi, υβριδική μάθηση ορίστηκε η εκπαίδευση που διεξήχθη χρησιμοποιώντας μόνο την τεχνολογία όπως τηλέφωνο ή φορητούς υπολογιστές και το διαδίκτυο (Handayani & Utami, 2020).

Η υβριδική/μικτή μάθηση στην εκπαίδευση φυσιοθεραπευτών στον απόηχο του Covid-19 χρησιμοποιεί τόσο διαδικτυακές όσο και πρόσωπο με πρόσωπο στρατηγικές μάθησης σε μια προσπάθεια μεγιστοποίησης και των δύο μαθησιακών περιβαλλόντων. Η διαδικτυακή μάθηση μπορεί να είναι σύγχρονη ή ασύγχρονη και μπορεί να αντικαταστήσει τον πρόσωπο με πρόσωπο χρόνο διδασκαλίας (Gagnon et al., 2020).

Η υβριδική/μικτή μάθηση είναι η εκπαιδευτική διαδικασία όπου η τεχνολογία διαπερνά τους φυσικούς χώρους, αυξάνει και ενισχύει τις μαθησιακές εμπειρίες με την ασάφεια των ορίων μεταξύ διαφορετικών πλαισίων μάθησης και δραστηριότητας, και τις απροσδόκητες διαπλεκόμενες εμπειρίες που προκαλούν (Bennett et al., 2020).

Πίνακας 3: Ομαδοποίηση ορισμών υβριδικής/μικτής εκπαίδευσης στη διάρκεια των lockdowns (2020)

A/A	Ομάδες	Σύνολο
1	Δια ζώσης και εξ αποστάσεως σύγχρονα	3
2	Δια ζώσης και εξ αποστάσεως σύγχρονα και ασύγχρονα	7

Εικόνα 3: Γράφημα ομαδοποίησης ορισμών υβριδικής/μικτής εκπαίδευσης στη διάρκεια των lockdowns (2020)

Σύμφωνα με τα παραπάνω ο επικρατέστερος ορισμός για την υβριδική/μικτή μάθηση στο διάστημα των lockdowns εξαιτίας της πανδημίας Covid-19 ήταν η δια ζώσης και εξ αποστάσεως εκπαίδευση με συνδυασμό σύγχρονης και ασύγχρονης επικοινωνίας με επιμέρους διαδικασίες που εμφανέστατα αποφασίζονται από τον εκπαιδευτή.

2.2.2.2. Ορισμοί υβριδικής/μικτής μάθησης μετά τα lockdowns (2021-2022)

Οι ορισμοί της υβριδικής/μικτής μάθησης που συναντήθηκαν στη βιβλιογραφία στο διάστημα 2021-2022 είναι οι ακόλουθοι:

- **Δια ζώσης και εξ αποστάσεως, σύγχρονα**

Η υβριδική μάθηση στη σύγχρονη εκπαίδευση, δεν περιορίζεται χρονικά ή χωρικά. Συχνά αντικαθίσταται από την έννοια της μικτής μάθησης, αλλά το χαρακτηριστικό της είναι η διαδικασία συνεργασίας παραδοσιακών και καινοτόμων μορφών διδασκαλίας (Masalimona et.al., 2021).

- **Δια ζώσης και εξ αποστάσεως με συνδυασμό μεθόδων**

Η παιδαγωγική «υβριδική μάθηση» η οποία εφαρμόζεται στην Ακαδημία του Χονγκ Κονγκ για τις Τέχνες του Θεάματος (HKAPA) εξαιτίας της πανδημίας του Covid-19 αποτελεί ένα ηλεκτρονικό μοντέλο με τον συνδυασμό της μικτής μάθησης, της ανεστραμμένης τάξης και της εκπαίδευσης βάσει αποτελεσμάτων. Ενσωματώνει τη σύγχρονη διαδικτυακή μάθηση και τις παραδοσιακές διαλέξεις, τα τακτικά διαδικτυακά σεμινάρια, τα καινοτόμα έργα επιδόσεων και την παραδοσιακή ηλεκτρονική μάθηση (Li et al., 2021).

Η υβριδική μάθηση είναι ένα μοντέλο μάθησης που συνδυάζει την εκπαίδευση δια ζώσης με τη διαδικτυακή μάθηση η οποία χρησιμοποιεί την πολυπλοκότητα του διαδικτύου και την τεχνολογία (Lestari et al., 2021).

Ο όρος υβριδική εκπαίδευση (Blended Learning) αναφέρεται σε μορφές εκπαίδευσης που συνδυάζουν τις δια ζώσης εκπαιδευτικές διαδικασίες με τις σύγχρονες ή ασύγχρονες εξ αποστάσεως διαδικασίες (Σχινά, 2021).

Η υβριδική ή μικτή μάθηση είναι οποιοσδήποτε συνδυασμός μάθησης αυτοπροσώπως και εξ αποστάσεως. Πιθανοί βαθμοί υβριδικής μάθησης με βάση τις εμπειρίες της χώρας:

- Σύγχρονη, υβριδική, πολλαπλών κατευθύνσεων και υψηλή συμμετοχή: Εσθονία ή Ουρουγουάη
- Σύγχρονη και ασύγχρονη, υβριδική, αμφίδρομη και περιορισμένη συμμετοχή: Καμερούν

- Σύγχρονη και ασύγχρονη, απομακρυσμένη, πολλαπλών κατευθύνσεων και περιορισμένη συμμετοχή: Νιγηρία (Edo)
- Ασύγχρονη, απομακρυσμένη, αμφίδρομη και υψηλή συμμετοχή: Περού, Καμπότζη ή Ρουάντα
- Ασύγχρονη, απομακρυσμένη, αμφίδρομη και περιορισμένη συμμετοχή: Βραζιλία, Σιέρα Λεόνε ή Μαλάουι
- Ασύγχρονη, απομακρυσμένη, μονόδρομη και χωρίς συμμετοχή: Κένυα, Αφγανιστάν, Νεπάλ, Μοζαμβίκη ή Πακιστάν.

(Barron et al., 2021)

Η υβριδική εκπαίδευση των ΑΕΙ του Ιράκ ορίζεται ως η εικονική παρουσίαση διαλέξεων, οι διαδικτυακές ενδιάμεσες εξετάσεις, οι τελικές εξετάσεις δια ζώσης για το 60% των βασικών τάξεων και διαδικτυακά για το υπόλοιπο 40% των βασικών τάξεων και οι διαδικτυακές μη βασικές τάξεις. Όσον αφορά στα εργαστηριακά τμήματα, μέρος της διάλεξης και οι οδηγίες για τα πειράματα παραδίδονται εικονικά ενώ οι φοιτητές εκτελούν τα πειράματα δια ζώσης (Ahmed et al., 2021).

Η υβριδική μάθηση δίνει τη δυνατότητα στους μαθητές να μελετούν με ευέλικτους τρόπους, διαδικτυακά ή πρόσωπο με πρόσωπο, ανάλογα με τις περιστάσεις και τις προτιμήσεις τους. Μια υβριδική συνεδρία διδασκαλίας μπορεί να έχει ορισμένους μαθητές στην τάξη και ορισμένους να συμμετέχουν εξ αποστάσεως (ετερογενείς ομάδες μαθητών). Κυρίως, οι μαθητές έχουν κάποιο έλεγχο στο χρόνο, τον τόπο, τη διαδρομή και/ή τον ρυθμό μελέτης (UNESCO, 2021).

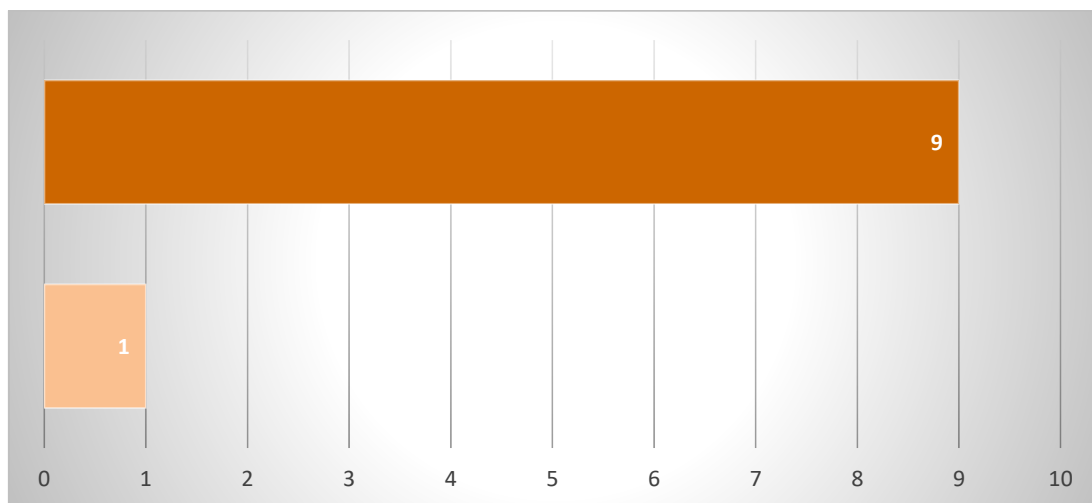
Το υβριδικό μοντέλο αναφέρεται στις διαφορετικές μορφές τάξης που περιλαμβάνονται σε ένα υβριδικό περιβάλλον μάθησης είτε είναι αυτοπροσώπως, είτε διαδικτυακά είτε σε συνδυασμό αυτοπροσώπων και διαδικτυακών δραστηριοτήτων (Chamorro Martin & Chadha, 2021).

Η υβριδική μάθηση ορίζεται ως η εφαρμογή περισσότερων του ενός μοντέλων μάθησης για τη βελτιστοποίηση του μαθησιακού αποτελέσματος. Για να επιτευχθεί η μικτή μέθοδος ενσωματώνεται σε αυτήν η τεχνολογία ως μία από τις πτυχές της σε πολλαπλά μοντέλα μάθησης (Murphy, 2021).

Η υβριδική μάθηση επιτρέπει μια ευέλικτη προσέγγιση στη μαθησιακή διαδικασία που εκτελείται από κοινού από τους εκπαιδευόμενους, τον εκπαιδευτή, τους συμμετέχοντες εμπειρογνώμονες ή το ίδρυμα. Με βάση τους τέσσερις αυτούς παράγοντες μπορεί να προσαρμοστεί ανάλογα με τις ανάγκες του εκπαιδευόμενου στο χωροχρόνο (Sharma, 2021).

Πίνακας 4: Ομαδοποίηση ορισμών υβριδικής/μικτής μάθησης μετά τα lockdowns (2021-2022)

A/A	Ομάδες	Σύνολο
2	Δια ζώσης και εξ αποστάσεως σύγχρονα και ασύγχρονα	9
3	Δια ζώσης και εξ αποστάσεως σύγχρονα	1

Εικόνα 4: Γράφημα ομαδοποίησης ορισμών υβριδικής/μικτής μάθησης μετά τα lockdowns (2021-2022)

Σύμφωνα με τα παραπάνω προκύπτει ότι η έννοια της υβριδικής/μικτής μάθησης που θεωρείται περισσότερο ικανοποιητική, στο διάστημα που ακολούθησε μετά τα lockdowns εξαιτίας του Covid-19, είναι ο συνδυασμός της δια ζώσης και της εξ αποστάσεως διδασκαλίας με σύγχρονες και ασύγχρονες μεθόδους επικοινωνίας.

2.3 Μοντέλα υβριδικής/μικτής μάθησης

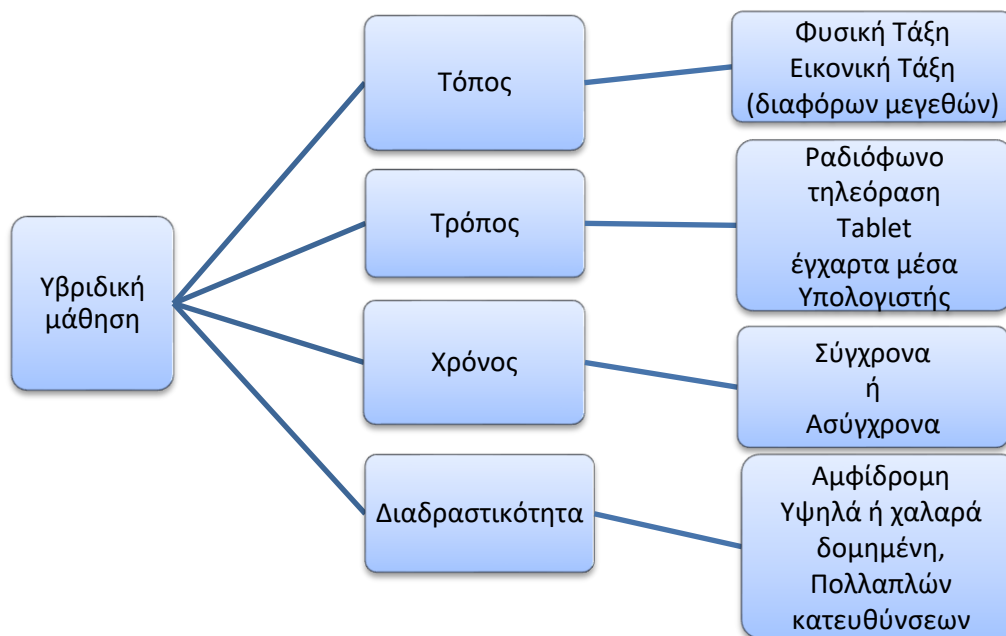
Σύμφωνα με την έκθεση με τίτλο *Connecting Learning Spaces: Possibilities for Hybrid Learning* της ομάδας εργασίας Digital Learning του Broadband Commission for Sustainable Development (UNESCO, 2021) τα διαφορετικά μοντέλα υβριδικής και μικτής μάθησης είναι τα ακόλουθα:

Πίνακας 5: Μοντέλα υβριδικής/μικτής μάθησης (UNESCO, 2021)

Ονομασία μοντέλου	Περιγραφή
Rotations / Μοντέλο κυκλικής εναλλαγής	Σύμφωνα με το μοντέλο Rotations οι εκπαιδευόμενοι οδηγούνται σε μαθησιακές δραστηριότητες ατομικά ή ομαδικά, σύμφωνα με προκαθορισμένο χρονοδιάγραμμα. Ακολουθεί ανατροφοδότηση και αλληλεπίδραση με ομάδες της τάξης.
Flipped classroom/ Ανεστραμμένη τάξη	Σε μια ανεστραμμένη τάξη, το περιεχόμενο του κάθε μαθήματος παρέχεται στους εκπαιδευόμενους πριν από το μάθημα διαδικτυακά ή μέσω της πλατφόρμας μαθημάτων με τη μορφή βίντεο, αναγνώσεων ή άλλων εννοιολογικών δραστηριοτήτων. Στη συνέχεια, ο χρόνος στην τάξη αξιοποιείται για αλληλεπίδραση μέσω συζήτησης, συνεργασίας με τους υπόλοιπους εκπαιδευόμενους ή βάσει εργασιών. Οι μαθητές παρακολουθούν το μάθημα, είτε αυτοπροσώπως είτε εικονικά, καλά προετοιμασμένοι ώστε να ασχοληθούν με το θέμα με ευχέρεια. Στο μοντέλο ανεστραμμένη τάξη τα διαδικτυακά εργαλεία είναι ένας αποτελεσματικός τρόπος για την παροχή περιεχομένου.
Flex/Ευέλικτη	Το μοντέλο Flex, βασίζεται σε μεγάλο βαθμό στη διαδικτυακή μάθηση, εν μέρει επειδή είναι μία από τις μεθόδους που προάγουν τη μεγαλύτερη δυνατή ευελιξία για την ανεξαρτησία και την αυτενέργεια των εκπαιδευόμενων. Οι εκπαιδευόμενοι αξιοποιούν το εκπαιδευτικό υλικό με τον δικό τους ρυθμό, το χρονοδιάγραμμα των δραστηριοτήτων προσαρμόζεται στις ανάγκες τους και μπορούν να θέσουν τους δικούς τους μαθησιακούς στόχους. Οι εκπαιδευτές παρέχουν οδηγίες και υποστήριξη όπως απαιτείται.
À La Carte/Κατ' επιλογή	Επιτρέπει στους εκπαιδευόμενους την ευελιξία της επιλογής παρακολούθησης διαδικτυακών μαθημάτων που τους ενδιαφέρουν στο εξωτερικό τους σύγχρονα ή ασύγχρονα και συμπληρώνουν τον κανονικό κύκλο σπουδών. Με τη μέθοδο αυτή μεταβαίνουν από την τοπική στην παγκόσμια αλληλεπίδραση διευρύνοντας τους κύκλους τους. Δημιουργείται ένα ιδανικό κανάλι οφέλους προς τους προχωρημένους εκπαιδευόμενους. Επίσης, οι εκπαιδευτικοί μπορούν να προσφέρουν επιλογές À La Carte σε μαθητές σε μια δεδομένη δραστηριότητα εντός της τάξης ή σε έργο,

	υποστηρίζοντας όμως συγκεκριμένους μαθησιακούς στόχους τους.
Enriched Virtual/ Εμπλουτισμένο εικονικό	Οι εκπαιδευόμενοι παρακολουθούν τα περισσότερα μαθήματα διαδικτυακά. Κατ'επιλογή του εκπαιδευτή, παρακολουθούν δια ζώσης τα υπόλοιπα μαθήματα, ίσως και ανά εβδομάδα. Λόγω του μεγάλου βαθμού αυτονομίας το μοντέλο αυτό εξυπηρετεί περισσότερο εκπαιδευόμενους μεγαλύτερης ηλικίας οι οποίοι εργάζονται ή έχουν οικογενειακές ή άλλες υποχρεώσεις.
Hyflex (Hybrid – Flexible) & Modified Tutorial/ Υβριδικό Ευέλικτο & Τροποποιημένο Μάθημα	Τα συγκεκριμένα υβριδικά μοντέλα εκμάθησης είναι ιδιαίτερα κατάλληλα για την τριτοβάθμια εκπαίδευση και την επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση. Το HyFlex μοντέλο μεγιστοποιεί την ευελιξία καθώς οι εκπαιδευόμενοι μπορούν να παρακολουθήσουν αυτοπροσώπως, σύγχρονα και ασύγχρονα διαδικτυακά. Οι εκπαιδευτές μπορούν, επίσης, να επιλέξουν τον τρόπο διδασκαλίας, είτε εικονικά είτε αυτοπροσώπως. Το μοντέλο τροποποιημένου μαθήματος χρησιμοποιεί κύκλους μάθησης μικρών ομάδων, ή σεμινάρια, και συχνά χρησιμοποιεί μια προσέγγιση ανεστραμμένης τάξης για τις ομαδικές συνεδρίες. Οι διαλέξεις και το περιεχόμενο τους παραδίδονται ασύγχρονα διαδικτυακά, ακολουθούμενα από συζητήσεις σε μικρές ομάδες (World Wide Technology, 2020).

Σύμφωνα με την ίδια έκθεση οι διαστάσεις της υβριδικής μάθησης είναι οι παρακάτω:

Εικόνα 5: Οι διαστάσεις της υβριδικής μάθησης (UNESCO, 2021)

Οι διαστάσεις της υβριδικής μάθησης είναι εμφανώς διευρυμένες σε σύγκριση με τις διαστάσεις της δια ζώσης μάθησης ή της on line εκπαιδευτικής διαδικασίας καθώς σε όλα τα επίπεδά της ενσωματώνονται τα στοιχεία των δύο αυτών διαδικασιών.

Τα μοντέλα υβριδικής/μικτής μάθησης, όπως έχουν διαμορφωθεί μέχρι σήμερα ενσωματώνουν τις κοινωνικές, εκπαιδευτικές και τεχνολογικές αλλαγές αλλά θα μπορέσουν να λειτουργήσουν αποτελεσματικά εάν ενσωματώσουν, επίσης, τις αρχές της παιδαγωγικής, της μάθησης, της μεθόδους της διδασκαλίας και τα μοντέλα της διδασκαλίας που έχουν προταθεί από την παγκόσμια επιστημονική κοινότητα της εκπαίδευσης, και της ψυχολογίας.

Σύμφωνα με τον Τριλιανό (2013) ο «σχεδιασμός της διδασκαλίας», ο οποίος «υποστηρίχθηκε από τους R. Tyler, R. Mager, R. Gagne και L. Briggs, αμφισβητήθηκε τη δεκαετία του 1980...» μεταξύ άλλων, φέρει ως αποτέλεσμα την επίτευξη των μαθησιακών στόχων και την βελτίωση του μαθησιακού αποτελέσματος. Ο εκπαιδευτικός της σημερινής κοινωνίας, σε κάθε επίπεδο της εκπαιδευτικής βαθμίδας, βρίσκεται διαρκώς μπροστά σε μία αυξανόμενη και ευμετάβλητη πληθώρα παραγόντων που πρέπει να λάβει υπόψη του πριν την οργάνωση των μαθημάτων του. Με ασπίδα του την υψηλή αίσθηση ευθύνης του λειτουργήματός του και την συνεχή ενημέρωσή του για τις εξελίξεις των εκπαιδευτικών μεθόδων και της τεχνολογίας και υπό την αιγίδα της οργανωμένης κοινωνίας και του εκάστοτε κράτους, θα μπορέσει να μεταλαμπαδεύσει τη γνώση διαμορφώνοντας το μοντέλο μάθησης που εξυπηρετεί περισσότερο την κάθε εκπαιδευόμενη ομάδα του.

2.4 Σύνοψη ψηφιακών εργαλείων και πλατφορμών

Στην περίοδο της διακοπής λειτουργίας των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων σε ολόκληρη την υφήλιο η UNESCO (2021) κοινοποίησε στην ιστοσελίδα της μία λίστα ψηφιακών εκπαιδευτικών εφαρμογών και πλατφορμών η οποία παρόλο που δεν φέρει τη ρητή έγκρισή της στο σύνολό της, πιθανότατα να διευκόλυνε ικανοποιητικά την εκπαιδευτική κοινότητα, τους γονείς και τους μαθητές. Η λίστα, με συνοπτική περιγραφή της εκάστοτε πλατφόρμας, είναι η ακόλουθη:

A. Συστήματα διαχείρισης ψηφιακής μάθησης

1. CenturyTech – Οργάνωση μικρο-μαθημάτων για την ενίσχυση της μάθησης.
2. ClassDojo – Δημιουργίες κοινοτήτων στην τάξη.

3. Edmodo – Εργαλεία και πόροι για τη διαχείριση των τάξεων και την εξ αποστάσεως συμμετοχή των μαθητών, σε διάφορες γλώσσες.
4. Edraak – Σύστημα διαχείρισης ψηφιακής μάθησης στην Αραβική γλώσσα με πόρους για μαθητές και δασκάλους.
5. EkStep – Ανοιχτή πλατφόρμα μάθησης με ποικιλία πόρων.
6. Google Classroom – Πλατφόρμα σύνδεσης για μαθήματα εξ αποστάσεως.
7. Moodle – Παγκόσμια ανοιχτή πλατφόρμα μάθησης.
8. Nafham – Διαδικτυακή πλατφόρμα εκμάθησης αραβικής γλώσσας με εκπαιδευτικά βίντεο.
9. Paper Airplanes – Οργάνωση ιδιαίτερων μαθημάτων 12-16 εβδομάδων με ταίριασμα καθηγητή – μαθητή στην Αγγλική και την Τουρκική γλώσσα.
10. Schoology – Εργαλεία για τη διδασκαλία, τη μάθηση, τη βαθμολόγηση, τη συνεργασία και την αξιολόγηση.
11. Seesaw – Επιτρέπει τη δημιουργία συνεργατικών και κοινοποιήσιμων χαρτοφυλακίων ψηφιακής μάθησης και πόρων μάθησης.
12. Skooler – Εργαλεία για τη μετατροπή του λογισμικού Microsoft Office σε εκπαιδευτική πλατφόρμα.

B. Συστήματα για χρήση σε κινητά βασικής τεχνολογίας

1. Cell-Ed – Πλατφόρμα μάθησης βασισμένη στην ανάπτυξη δεξιοτήτων των μαθητών και με επιλογές εκτός σύνδεσης.
2. Eneza Education – Υλικό μάθησης και επανάληψης.
3. Funzi – Πλατφόρμα εκπαίδευσης μεγάλων ομάδων.
4. KaiOS – Λογισμικό που δίνει δυνατότητες smartphone σε φθηνά κινητά τηλέφωνα.
5. Ubongo – Πλατφόρμα στα Κισουάι και στα Αγγλικά η οποία υποστηρίζει την εκπαίδευση Αφρικανικών οικογενειών.
6. Ustad Mobile – Εκπαιδευτικό περιεχόμενο εκτός σύνδεσης

Γ. Συστήματα με ισχυρή λειτουργικότητα εκτός σύνδεσης

1. Kolibri – Πλατφόρμα που υποστηρίζει τη μάθηση και διατίθεται σε περισσότερες από 20 γλώσσες.
2. Rumie – Ποικίλο υλικό που εξυπηρετεί υποεξυπηρετούμενες χώρες.
3. Ustad Mobile – Πρόσβαση και κοινή χρήση εκπαιδευτικού περιεχομένου εκτός σύνδεσης.

Δ. Πλατφόρμες μαζικών ανοιχτών διαδικτυακών μαθημάτων (ΜΟΟC)

1. Alison – Διαδικτυακά μαθήματα από ειδικούς, διαθέσιμα στα Αγγλικά, Γαλλικά, Ισπανικά, Ιταλικά και Πορτογαλικά.
2. Canvas Network – Δωρεάν κατάλογος μαθημάτων για εκπαιδευτικούς.
3. Coursera – Διαδικτυακά μαθήματα από εκπαιδευτές πανεπιστημίων και εταιριών.
4. European Schoolnet Academy – Δωρεάν μαθήματα εκπαίδευσης καθηγητών σε διάφορες ευρωπαϊκές γλώσσες.
5. EdX – Μαθήματα από κορυφαία εκπαιδευτικά ιδρύματα.
6. iCourse – Μαθήματα για φοιτητές/τριες στην Αγγλική και Κινεζική γλώσσα.
7. Future Learn – Διαδικτυακά μαθήματα με ειδικούς.
8. Icourses – Μαθήματα στον προγραμματισμό και τις ΤΠΕ στην Κινεζική γλώσσα.
9. TED-Ed Earth School – Μαθήματα για τη φύση μεταξύ των ημερομηνιών 22 Απριλίου και 5 Ιουνίου.
10. Udemy – Μαθήματα στον προγραμματισμό και τις ΤΠΕ στην Αγγλική, Κινεζική και Πορτογαλική γλώσσα.
11. XuetangX – μαθήματα από πανεπιστήμια σε διάφορα γνωστικά αντικείμενα στην Αγγλική και Κινεζική γλώσσα.

Ε. Πλατφόρμες με αυτοελεγχόμενο περιεχόμενο μάθησης

1. ABRA – Πλατφόρμα τριάντα τριών (33) δραστηριοτήτων ανάγνωσης και γραφής στην Αγγλική και Γαλλική γλώσσα.
2. British Council – Παιχνίδια ανάγνωσης, γραφής και ακουστικής της αγγλικής γλώσσας.
3. Biji's – Αποθετήρια εκπαιδευτικού περιεχομένου
4. Code It – Μαθήματα προγραμματισμού για παιδιά στην Αγγλική και τη Γερμανική γλώσσα.
5. Code.org – Μη κερδοσκοπικός οργανισμός με ποικιλία κωδικοποιημένων εφαρμογών για ηλικίες K-12.
6. Code Week – Διαδικτυακές πηγές διδασκαλίας και μάθησης προγραμματισμού διαθέσιμες σε όλες τις γλώσσες της Ευρωπαϊκής Ένωσης.
7. Discovery Education – Δωρεάν εκπαίδευση σε υιούς και εξάρσεις.
8. Duolingo – Εφαρμογή για την υποστήριξη της εκμάθησης ξένων γλωσσών.
9. Edraak - Ποικιλία πόρων για την εκπαίδευση ηλικιών K-12 στα Αραβικά.

10. Facebook Get Digital – Διάφορα εργαλεία για τους εκπαιδευτικούς.
11. Feed the Monster – Εφαρμογή Android για την υποστήριξη της ανάγνωσης σε σαράντα οχτώ (48) γλώσσες.
12. History of Africa – Σειρά ντοκιμαντέρ του BBC για την ιστορία της Αφρικής βασισμένη στα βιβλία της UNESCO *Γενική Ιστορία της Αφρικής*.
13. Geekie – Πλατφόρμα με εξατομικευμένο περιεχόμενο στην Πορτογαλική γλώσσα.
14. Khan Academy – Δωρεάν μαθήματα μαθηματικών, θετικών και ανθρωπιστικών επιστημών και εργαλεία εκπαιδευτών για την παρακολούθηση της προόδου σε σαράντα (40) γλώσσες.
15. KitKit School – Ολοκληρωμένο πρόγραμμα εκπαίδευσης νηπίων.
16. LabXchange – Εκπαιδευτικό ψηφιακό περιεχόμενο δημιουργημένο από χρήστες.
17. Madrasa – Υλικό εκμάθησης STEM στην Αραβική γλώσσα.
18. Mindspark – Πλατφόρμα εκμάθησης μαθηματικών.
19. Mosoteach – Μαθήματα σε cloud στην Κινεζική γλώσσα.
20. Music Crab – Εφαρμογή κινητού για την εκπαίδευση στη μουσική.
21. OneCourse – Εκπαίδευση μαθηματικών, γραφής και ανάγνωσης σε παιδιά
22. Profuturo – Υλικό εκμάθησης διαφόρων αντικειμένων στην Αγγλική, Ισπανική, Γαλλική, Ισπανική και Πορτογαλική γλώσσα.
23. Polyp – Υλικό για την εκμάθηση μαθηματικών και υπολογιστών για νήπια και μαθητές των πρώτων βαθμίδων της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης.
24. Quizlet – Κάρτες και παιχνίδια για την μελέτη διαφόρων αντικειμένων σε δεκαπέντε (15) διαφορετικές γλώσσες.
25. SDG Academy Library - Περισσότερα από 1.200 εκπαιδευτικά βίντεο για τη βιώσιμη ανάπτυξη και σχετικά θέματα.
26. Siyanula – Εκπαίδευση στα μαθηματικά και τις φυσικές επιστήμες ενσωματωμένο στο εκπαιδευτικό πρόγραμμα της Νοτίου Αφρικής.
27. Smart History – Ιστοσελίδα της Ιστορίας της Τέχνης με υλικό ιστορικών και ακαδημαϊκών.
28. YouTube – Αποθετήριο εκπαιδευτικών βίντεο και άλλων αντικειμένων.

ΣΤ. Εφαρμογές ανάγνωσης για κινητά

1. African Storybook – Εφαρμογή ανοιχτής πρόσβασης με εικονογραφημένες ιστορίες σε 189 Αφρικανικές γλώσσες.

2. Biblioteca Digital del Instituto Latinoamericano de la Comunicación Educativa – Υλικό στην Ισπανική γλώσσα για εκπαιδευτές και εκπαιδευόμενους σε σχολεία και πανεπιστήμια.
3. Global Digital Library – Ψηφιακά βιβλία με παραμύθια σε 43 γλώσσες.
4. Interactive Learning Program – Εφαρμογή ενίσχυσης της ανάγνωσης, γραφής και αριθμητικής από το Mobile app στην Αραβική γλώσσα με τη συνεργασία της Αρωγής Ηνωμένων Εθνών και του Works Agency.
5. Reads – Εικονογραφημένες ψηφιακές ιστορίες σε διάφορες γλώσσες.
6. Room to Read – Υλικό ενίσχυσης ανάγνωσης κυρίως για κορίτσια.
7. StoryWeaver – Ψηφιακό αποθετήριο ιστοριών για παιδιά σε πολλές γλώσσες.
8. Worldreader – Ψηφιακά βιβλία και ιστορίες σε 52 γλώσσες.

Z. Πλατφόρμες που υποστηρίζουν ζωντανή επικοινωνία με βίντεο

1. Dingtalk – Πλατφόρμα επικοινωνίας που υποστηρίζει τηλεδιάσκεψη, διαχείριση εργασιών και ημερολογίου, παρακολούθηση παρουσίας και ανταλλαγή άμεσων μηνυμάτων.
2. Lark – Σουίτα συνεργασίας διασυνδεδεμένων εργαλείων, συμπεριλαμβανομένων συνομιλίας, ημερολογίου, δημιουργίας και αποθήκευσης cloud, στα Ιαπωνικά, Κορεάτικα, Ιταλικά και Αγγλικά.
3. Hangouts Meet – βιντεοκλίσεις με άλλα εργαλεία της Google’s G-Suite.
4. Teams – Εργαλεία συνομιλίας, συναντήσεων, κλίσεων και συνεργασίας με υλικό της Microsoft Office software.
5. Skype – Κλίσεις και βιντεοκλίσεις για συζητήσεις, συνομιλίες και συνεργασίες.
6. WeChat Work – Εργαλείο ανταλλαγής μηνυμάτων, κοινής χρήσης περιεχομένου και συνδιάσκεψης βίντεο/ήχου στην Αγγλική και την Κινέζικη γλώσσα.
7. WhatsApp – εφαρμογή βιντεοκλίσεων, ακουστικών κλίσεων, μηνυμάτων και διαμοιρασμού περιεχομένου.
8. Zoom – Πλατφόρμα Cloud για βίντεο και ακουστικές συνομιλίες.

H. Εργαλεία για τη δημιουργία εκπαιδευτικού υλικού

1. Thinglink – Εργαλεία για τη δημιουργία διαδραστικών εικόνων, βίντεο και άλλων πόρων πολυμέσων.
2. Buncee – Υποστηρίζει τη δημιουργία και την κοινή χρήση οπτικών αναπαραστάσεων μαθησιακού περιεχομένου.

3. EdPuzzle – Software για τη δημιουργία βίντεο.
4. EduCaixa – Μαθήματα εκπαιδευτών για την ανάπτυξη δεξιοτήτων των μαθητών.
5. Kaltura – Εργαλεία για τη δημιουργία και διαχείριση βίντεο.
6. Nearpod – Λογισμικό για τη δημιουργία διαδρασθηριακών δραστηριοτήτων.
7. Pear Deck – Υλικό σχεδιασμού ελκυστικού εκπαιδευτικού περιεχομένου.
8. Sqiigl – Πλατφόρμα δημιουργίας περιεχομένου που μετατρέπει την ομιλία ή το κείμενο σε κινούμενα βίντεο
9. Trello – Εργαλείο προγραμματισμού μαθημάτων, συνεργασίας διδασκόντων και οργάνωσης της τάξης.

Θ. Εξωτερικά αποθετήρια εξ αποστάσεως εκπαίδευσης

1. Brookings – Κατάλογος 3,000 μαθησιακών καινοτομιών.
2. Common Sense Education – Συμβουλές και εργαλεία για την υποστήριξη του κλεισίματος των σχολείων και της μετάβασης σε διαδικτυακή και κατ' οίκον μάθηση.
3. Commonweath of Learning – Κατάλογος πόρων για την εξ αποστάσεως μάθηση.
4. Education Nation – Υλικό υποστήριξης δασκάλων και μαθητών στην διάρκεια του αποκλεισμού λόγω του Covid-19.
5. EdSurge – Κατάλογος προϊόντων edtech.
6. European Commission Resources – Συλλογή διαδικτυακών πλατφορμών για δασκάλους και εκπαιδευτικούς, διαθέσιμη σε 23 γλώσσες της ΕΕ.
7. GDL Radio: μια συλλογή πηγών ραδιοφωνικών και ακουστικών οδηγιών.
8. Global Business Coalition for Education – Κατάλογος πλατφορμών ηλεκτρονικής μάθησης, ανταλλαγής πληροφοριών και επικοινωνίας.
9. Keep Learning Going – Συλλογή δωρεάν εργαλείων, στρατηγικών, συμβουλών και βέλτιστων πρακτικών για τη διδασκαλία στο διαδίκτυο από συνασπισμό εκπαιδευτικών οργανισμών με έδρα τις ΗΠΑ.
10. Koulu.me – Συλλογή εφαρμογών και παιδαγωγικών λύσεων των Φινλανδικών εταιρειών edtech για τη διευκόλυνση της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης.
11. Organisation internationale de la Francophonie: Υλικό εκμάθησης της γαλλικής γλώσσας.
12. Profuturo Resources: Υλικό της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης στην Ισπανική γλώσσα.

13. UNEVOC Resources – Εργαλεία, οδηγοί, MOOCS και άλλοι πόροι που συγκεντρώθηκαν από το Διεθνές Κέντρο Τεχνικής και Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης της UNESCO για συνεχή μάθηση στον τομέα της TVET.
14. UNHCR – Ένας εκτενής κατάλογος με περισσότερες από 600 λύσεις εξ αποστάσεως εκπαίδευσης από την υπηρεσία των Ηνωμένων Εθνών για τους πρόσφυγες.

Η παραπάνω λίστα περιλαμβάνει μόνο ένα μέρος από ένα μεγάλο σύνολο διαδικτυακών εργαλείων και πλατφορμών οι οποίες θα μπορούσαν να αποτελέσουν σημαντικά εργαλεία των εκπαιδευτικών και των εκπαιδευόμενων στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση. Η κατάλληλη επιλογή, ωστόσο, αποτελεί επίπονο έργο για τους διδάσκοντες και ίσως μία νέα έρευνα επί τούτω θα έδινε λύση στο μεγάλο αυτό πρόβλημα.

Κεφάλαιο 3. Μεθοδολογία - Υλοποίηση

Η μεθοδολογία της παρούσας έρευνας, η οποία παρουσιάστηκε συνοπτικά στο πρώτο κεφάλαιο (βλ. 1.3. Μεθοδολογία) παρουσιάζεται αναλυτικά στο παρόν κεφάλαιο. Συγκεκριμένα, διεξήχθησαν τα ακόλουθα δύο είδη έρευνας:

3.1 Ποσοτική έρευνα

Θεωρήθηκε σημαντικό, να ξεκινήσουμε με συλλογή των πρωτογενών δεδομένων με ποσοτική έρευνα (επισκόπησης απόψεων (survey research)) η οποία θεωρείται ως η καταλληλότερη μέθοδο για τον προσδιορισμό, με ένα γνωστό επίπεδο ακρίβειας, λεπτομερών και προσωπικών απόψεων, βάσει ίδιας δήλωσης (self-reported) που δεν υπάρχουν διαθέσιμες αλλού, με στόχο τη γενίκευση των ευρημάτων σε έναν μεγαλύτερο πληθυσμό. Για τη συλλογή των δεδομένων αναπτύχθηκε δομημένο έγχαρτο ερωτηματολόγιο (βλ. Παράρτημα I) με ερωτήσεις ανοιχτού τύπου. Οι ερωτήσεις ήταν οι ακόλουθες:

1. Περιγράψτε μία καλή εμπειρία σας κατά την εξ' αποστάσεως εκπαίδευση
2. Περιγράψτε μία κακή εμπειρία σας κατά την εξ' αποστάσεως εκπαίδευση

Η διαμόρφωση του συγκεκριμένου ερωτηματολογίου έγινε από την υπεύθυνη της έρευνας και τη φοιτήτρια, με σκοπό την απλότητα και τη σαφήνεια για να παρακινήσει τους φοιτητές και τις φοιτήτριες σε συνεργασία και να τους δημιουργήσει την αίσθηση ότι η έρευνα τους αφορά. Δεδομένου ότι πρόκειται για ένα περίπλοκο θέμα, προτιμήθηκαν ερωτήσεις ανοιχτού τύπου όπου τα άτομα διατύπωσαν ελεύθερα τις απαντήσεις τους σε περιορισμένο χώρο, για να αποκαλυφθεί η άμεση προσωπική γνώμη τους και να επιτραπεί η εμφάνιση καινούργιων μεταβλητών που μπορούν να βοηθήσουν την έρευνα (Σαραφίδου,2011).

Η πρώτη σελίδα του ερωτηματολογίου περιλάμβανε συνοπτικά τις πληροφορίες του ερευνητικού πρωτοκόλλου που κατατέθηκε στην Ε.Η.Δ.Ε. και η δεύτερη σελίδα περιλάμβανε το ερωτηματολόγιο (βλ. Παράρτημα II).

Το σύνολο των ερωτώμενων ήταν εκατό (100) φοιτητές και φοιτήτριες των Τμημάτων Διοίκησης Γεωργικών Επιχειρήσεων και Συστημάτων Εφοδιασμού και Διοίκησης Συστημάτων

Εφοδιασμού (πρώην Τ.Ε.Ι. Στερεάς Ελλάδας) του Γεωπονικού Πανεπιστημίου Αθηνών μεταξύ του δεύτερου έως και του ενδέκατου έτους φοίτησης. Η δειγματοληψία ήταν απλή τυχαία ώστε να κάθε μέλος του πληθυσμού να έχει την ίδια πιθανότητα να συμπεριληφθεί στο δείγμα (Σαραφίδου,2011).

Τα ερωτηματολόγια βρίσκονταν στη Γραμματεία των Τμημάτων ΔΣΕ και ΔΙΓΕΣΕ. Κατά τις ώρες εξυπηρέτησης των φοιτητών/τριών τα προσερχόμενα άτομα, κατόπιν της εξυπηρέτησής τους, ρωτιούνταν για το εξάμηνο φοίτησής τους, ώστε να μην δοθεί το ερωτηματολόγιο σε πρωτοετείς, χωρίς εμπειρία στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση και εάν επιθυμούσαν να συμμετέχουν στην έρευνα για την οποία τους δίνονταν προφορικά οι πληροφορίες της πρώτης σελίδας του ερωτηματολογίου. Οι φοιτητές/τριες καλούνταν να συμπληρώσουν το ερωτηματολόγιο χωρίς να αποχωρήσουν από τη γραμματεία για να αποφευχθεί τυχόν μη επιστροφή τους. Η μεγάλη πλειοψηφία τους δέχθηκαν με προθυμία. Αρνήθηκαν να απαντήσουν τα ερωτηματολόγια περίπου δέκα (10) άτομα. Η διάθεση των ερωτηματολογίων διήρκησε τρεις εβδομάδες και σταμάτησε όταν συγκεντρώθηκαν εκατό (100) ερωτηματολόγια.

Τα δεδομένα κωδικοποιήθηκαν και δημιουργήθηκαν ηλεκτρονικά αρχεία με αριθμητικά δεδομένα ώστε να απεικονιστεί η στατιστική ανάλυση σε πίνακα και γράφημα και να μπορέσει ο αναγνώστης να διαπιστώσει τη σχέση των δεδομένων με τα ερευνητικά ερωτήματα (Σαραφίδου,2011). Οι προτάσεις των απόψεων των φοιτητών/τριών καταγράφηκαν μία προς μία σε μία στήλη αρχείου excel. Συμπληρώθηκαν συνολικά εκατόν πενήντα έξι (156) απόψεις για την καλή εμπειρία και εκατόν είκοσι μία (121) απόψεις για την κακή εμπειρία. Στη διπλανή στήλη του αρχείου κωδικοποιήθηκε η διατύπωση των προτάσεων έτσι ώστε ίδιες απόψεις να εκφραστούν με τον ίδιο τρόπο και να υπολογιστεί το σύνολο των διαφορετικών απόψεων και το σύνολο των φοιτητών/τριών που έδωσαν την κάθε άποψη (βλ. Παραρτήματα III & IV). Παρουσιάστηκαν τα εξής φαινόμενα:

1. Η ίδια άποψη διατυπώνεται άλλες φορές συνοπτικά και άλλες φορές αναλυτικά.
2. Κάποιες απόψεις διατυπωνόταν πολύ γενικά, οπότε συμπεριλαμβανόταν στην κωδικοποιημένη διατύπωση σύμφωνα με τα συγκεκριμένα.

Με την ολοκλήρωση της παραπάνω διαδικασίας, αφού έγινε στοίχιση με αλφαβητική σειρά της στήλης των απόψεων με την κωδικοποιημένη διατύπωση, μετρήθηκαν οι εγγραφές της

κάθε διατύπωσης και συμπληρώθηκε ο αριθμός δίπλα στο κελί που εμφανιζόταν για πρώτη φορά η διατύπωση αυτή. Οι στήλες με τις κωδικοποιημένες απαντήσεις απομονώθηκαν σε νέο φύλλο excel, διαγράφησαν οι εγγραφές χωρίς αρίθμηση κι έτσι έμειναν οι κωδικοποιημένες απόψεις με τον αριθμό που φανερώνει το σύνολο των φορών που επαναλήφθηκε η κάθε άποψη. Προέκυψαν τα παρακάτω αποτελέσματα:

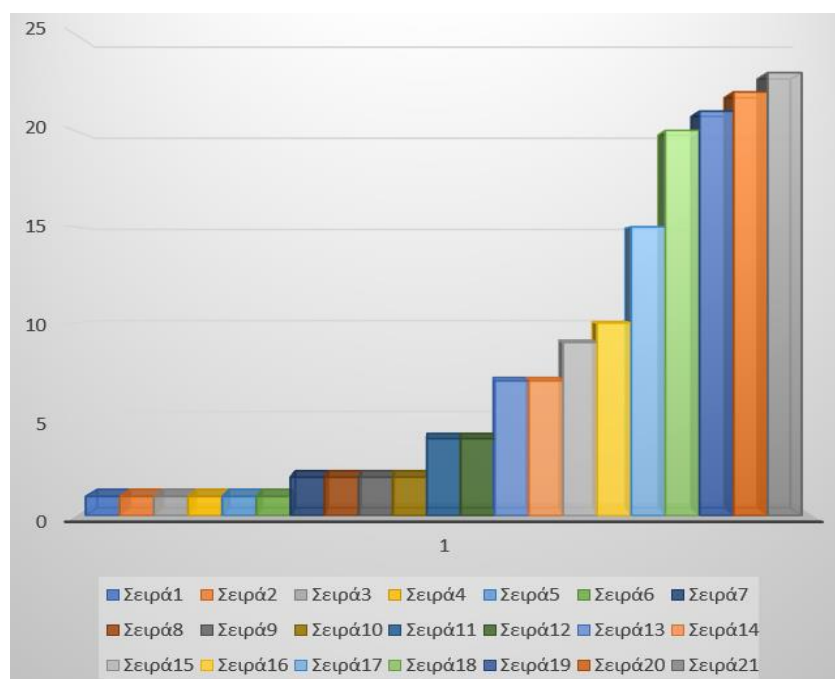
A. Απόψεις φοιτητών/τριών στην πρόταση: «Περιγράψτε μία καλή σας εμπειρία κατά την εξ αποστάσεως εκπαίδευση»

Στην πρόταση «Περιγράψτε μία καλή σας εμπειρία κατά την εξ αποστάσεως εκπαίδευση» συγκεντρώθηκαν εκατόν πενήντα έξι (156) απόψεις συνολικά από τις οποίες απαριθμήθηκαν οι είκοσι μία (21) διαφορετικές απόψεις του παρακάτω πίνακα:

**Πίνακας 6: Απόψεις στην πρόταση:
«Περιγράψτε μία καλή σας εμπειρία κατά την εξ αποστάσεως εκπαίδευση»**

Πλήθος απαντήσεων	ΑΠΟΨΕΙΣ	ΣΕΙΡΑ
1	Εξοικονόμηση ενέργειας	Σειρά 1
1	Καινοτομία στη διδασκαλία	Σειρά 2
1	Λιγότερες απορίες επειδή παρακολουθούσαμε περισσότερα ή όλα τα μαθήματα	Σειρά 3
1	Περισσότερες εργασίες με μεγαλύτερο ενδιαφέρον	Σειρά 4
1	Πρωτόγνωρη εμπειρία	Σειρά 5
1	Βελτίωση σχέσεων με τους συμφοιτητές	Σειρά 6
2	Χρήση νέων εφαρμογών	Σειρά 7
2	Διαδραστικότητα	Σειρά 8
2	Καλοί και εξυπηρετικοί οι καθηγητές	Σειρά 9
2	Ευκολότερη η παρουσίαση εργασιών	Σειρά 10
4	Άμεση επαφή με τους διδάσκοντες	Σειρά 11
4	Εξοικονόμηση χρόνου για μελέτη	Σειρά 12
7	Ασφάλεια	Σειρά 13
7	Συνδυασμός παρακολούθησης & εργασίας	Σειρά 14
9	Ελευθερία/ευκολία	Σειρά 15
10	Εξοικονόμηση χρημάτων	Σειρά 16
15	Ευκολότερη επιτυχία στις εξετάσεις	Σειρά 17
20	Εξοικονόμηση χρόνου	Σειρά 18
21	Άνεση	Σειρά 19
22	Δυνατότητα παρακολούθησης περισσότερων/όλων των μαθημάτων	Σειρά 20
23	Καλύτερη ποιότητα μαθήματος	Σειρά 21

Με βάση τον Πίνακα 6 δημιουργήθηκε το παρακάτω γράφημα που εμφανίζει περισσότερο ξεκάθαρα τις διαφορές των συνόλων των απόψεων που διατυπώθηκαν:

Εικόνα 6: Γράφημα συνόλου καλών εμπειριών στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση

Οι απόψεις που απεικονίζονται στις μπάρες του γραφήματος (Εικόνα 6) είναι οι ακόλουθες: το σύνολο των είκοσι τριών (23) απόψεων (γκρι μπάρα του γραφήματος) αφορά στην καλύτερη ποιότητα μαθήματος, το σύνολο των είκοσι δύο (22) απόψεων (πορτοκαλί μπάρα) αφορά στην δυνατότητα παρακολούθησης περισσότερων/όλων των μαθημάτων, το σύνολο των είκοσι ένα (21) απόψεων (μπλε μπάρα του γραφήματος) αφορά στην άνεση, το σύνολο των είκοσι (20) απόψεων (πράσινο ανοιχτό) αφορά στην εξοικονόμηση χρόνου και το σύνολο των δέκα πέντε (15) απόψεων (γαλάζια μπάρα) αφορά στην ευκολότερη επιτυχία στις εξετάσεις. Οι υπόλοιπες μπάρες του γραφήματος, απεικονίζουν μικρότερο αριθμό των ακόλουθων απόψεων: εξοικονόμηση χρημάτων, ελευθερία/ευκολία, συνδυασμός παρακολούθησης & εργασίας, ασφάλεια, εξοικονόμηση χρόνου για μελέτη, άμεση επαφή με τους διδάσκοντες, ευκολότερη παρουσίαση εργασιών, καλοί και εξυπηρετικοί οι καθηγητές, διαδραστικότητα, χρήση νέων εφαρμογών, βελτίωση σχέσεων με τους συμμαθητές, πρωτόγνωρη εμπειρία, περισσότερες εργασίες με μεγαλύτερο ενδιαφέρον, λιγότερες απορίες επειδή παρακολουθούσαμε περισσότερα ή όλα τα μαθήματα, καινοτομία στη διδασκαλία, εξοικονόμηση ενέργειας.

Παρατηρώντας τα αποτελέσματα διακρίνεται με ευκολία η πρωτιά στις απόψεις της καλύτερης ποιότητας του μαθήματος, της δυνατότητας παρακολούθησης περισσότερων/όλων των μαθημάτων και της άνεσης και της εξοικονόμησης χρόνου.

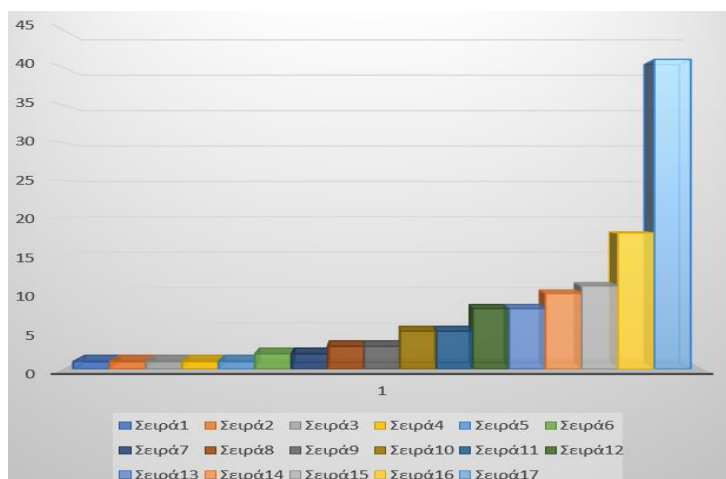
Β. Απόψεις φοιτητών/τριών στην πρόταση: «Περιγράψτε μία κακή σας εμπειρία κατά την εξ αποστάσεως εκπαίδευση»

Στην πρόταση «Περιγράψτε μία κακή σας εμπειρία κατά την εξ αποστάσεως εκπαίδευση» συγκεντρώθηκαν εκατόν είκοσι μία (121) απόψεις συνολικά και απαριθμήθηκαν οι δέκα επτά (17) διαφορετικές απόψεις του παρακάτω πίνακα:

**Πίνακας 7: Απόψεις στην πρόταση:
«Περιγράψτε μία κακή σας εμπειρία κατά την εξ αποστάσεως εκπαίδευση»**

Πλήθος απαντήσεων	ΑΠΟΨΕΙΣ	ΣΕΙΡΑ
1	Άσχημη εμπειρία της περιορισμένης θέασης της κίνησης του ομιλητή	Σειρά 1
1	Αδυναμία προσαρμογής στον διαφορετικό τρόπο διδασκαλίας	Σειρά 2
1	Αδυναμία συνδυασμού μαθημάτων/εργασίας	Σειρά 3
1	Αδυναμία ενημέρωσής μας από τη γραμματεία για τη διαδικασία	Σειρά 4
1	Έλλειψη τεχνολογικών γνώσεων από τους καθηγητές	Σειρά 5
2	Η παρακολούθηση και η εξέταση των εργαστηρίων ήταν δύσκολη	Σειρά 6
2	Έλλειψη απαραίτητης τεχνογνωσίας από φοιτητές	Σειρά 7
3	Έλλειψη κατάλληλης τεχνολογίας	Σειρά 8
3	Αδυναμία συγκέντρωσης	Σειρά 9
5	Περιορισμένος χρόνος στις εξετάσεις	Σειρά 10
5	Κακής ποιότητας μάθημα	Σειρά 11
8	Αταξία /θόρυβος	Σειρά 12
8	Βαρετό μάθημα	Σειρά 13
10	Κουραστική η πολύωρη έκθεση στον Η/Υ	Σειρά 14
11	Έλλειψη κοινωνικοποίησης /επικοινωνίας με συμφοιτητές	Σειρά 15
18	Αδυναμία έκφρασης αποριών/έλλειψη διαδραστικότητας	Σειρά 16
41	Προβλήματα σύνδεσης	Σειρά 17

Με βάση τον **Πίνακα 7** δημιουργήθηκε το παρακάτω γράφημα που εμφανίζει περισσότερο ξεκάθαρα τις διαφορές των συνόλων των απόψεων που διατυπώθηκαν:

Εικόνα 7: Γράφημα συνόλου κακών εμπειριών στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση

Οι απόψεις του γραφήματος που απεικονίζονται στις μπάρες του γραφήματος (Εικόνα 7) είναι οι ακόλουθες: το σύνολο των σαράντα μία (41) απόψεων (γαλάζια μπάρα) αφορούν στα προβλήματα σύνδεσης, το σύνολο δέκα οχτώ (18) απόψεων (κίτρινη μπάρα) αφορούν στην αδυναμία έκφρασης αποριών/έλλειψη διαδραστικότητας, το σύνολο των έντεκα (11) απόψεων (γκρι μπάρα) αφορούν στην έλλειψη κοινωνικοποίησης/επικοινωνίας με συμφοιτητές, το σύνολο των δέκα (10) απόψεων (ροζ μπάρα) αφορούν στην κουραστική πολύωρη έκθεση στον Η/Υ και το σύνολο των οχτώ (8) απόψεων (μπλε μπάρα) αφορούν στην άποψη περί βαρετού μαθήματος.

Οι υπόλοιπες μπάρες του γραφήματος δείχνουν τα στοιχεία για τις απόψεις: αταξία/θόρυβος, κακής ποιότητας μάθημα, περιορισμένος χρόνος στις εξετάσεις, αδυναμία συγκέντρωσης, έλλειψη κατάλληλης τεχνολογίας, έλλειψη απαραίτητης τεχνογνωσίας από φοιτητές, η παρακολούθηση και η εξέταση των εργαστηρίων ήταν δύσκολη, έλλειψη τεχνολογικών γνώσεων από τους καθηγητές, αδυναμία ενημέρωσής μας από τη γραμματεία για τη διαδικασία, αδυναμία συνδυασμού μαθημάτων/εργασίας, αδυναμία προσαρμογής στον διαφορετικό τρόπο διδασκαλίας, άσχημη εμπειρία της περιορισμένης θέασης της κίνησης του ομιλητή.

Συμπερασματικά, προκύπτει η πρωτιά της κακής σύνδεσης στο Internet ως η χειρότερη εμπειρία και ακολουθούν με μικρή διαφορά μεταξύ τους η αδυναμία έκφρασης αποριών/έλλειψη διαδραστικότητας, η έλλειψη κοινωνικοποίησης /επικοινωνίας με συμφοιτητές, η κουραστική η πολύωρη έκθεση στον Η/Υ, το βαρετό μάθημα και η αταξία και ο θόρυβος. Αξίζει να τονιστεί η άποψη της σειρά 1, «η άσχημη εμπειρία της

περιορισμένης θέασης της κίνησης του ομιλητή» διατυπώθηκε από ένα άτομο με διάσπαση προσοχής. Ο τρόπος με τον οποίο προέκυψε η πληροφορία περί της μαθησιακής δυσκολίας είναι όταν το ίδιο το ερωτώμενο άτομο ζήτησε διευκρίνιση εάν θα μπορούσε να καταγράψει την άποψη αυτή και αιτιολόγησε την απορία του.

3.2 Ποιοτική έρευνα

Η ποιοτική έρευνα διεξήχθη μεταγενέστερα της ποιοτικής έρευνας με την οργάνωση ομάδας εστίασης (focus group) με σκοπό τη συγκέντρωση πλούσιου υλικού το οποίο λειτούργησε συμπληρωματικά αλλά και διευκρινιστικά στην ποσοτική έρευνα. Σε φοιτήτριες/φοιτητές που βρίσκονταν στον προαύλιο χώρο των Τμημάτων ΔΣΕ και ΔΙΓΕΣΕ, δόθηκαν συνοπτικά οι πληροφορίες της διεξαγωγής της έρευνας και ερωτήθηκαν εάν επιθυμούσαν να συμμετάσχουν στην ομάδα εστίασης με την προϋπόθεση να μην έχουν απαντήσει στο έγχαρτο ερωτηματολόγιο. Προθυμοποιήθηκαν συνολικά έξι (6) φοιτήτριες και φοιτητές του 7ου εξαμήνου, η συνάντηση έγινε δια ζώσης την ίδια ημέρα, στην αίθουσα Α3, των εγκαταστάσεων του ΓΠΑ στη Θήβα, τηρώντας όλα τα θεσμοθετημένα μέτρα πρόληψης Covid-19.

Οι φοιτητές/τριες ενημερώθηκαν ότι η συζήτηση θα εξελισσόταν σε δύο στάδια, αρχικά με τον διαμοιρασμό του έγχαρτου ερωτηματολογίου της ποσοτικής έρευνας προκειμένου να ενημερωθούν αναλυτικά για την έρευνα, να δουν τις ερωτήσεις του και αφού σκεφτούν τις απαντήσεις τους να τις διατυπώσουν προφορικά. Το δεύτερο στάδιο θα περιλάμβανε τον σχολιασμό των απόψεων των εκατό φοιτητών/τριών που καταγράφηκαν κατά την ποσοτική έρευνα και δεν συζητήθηκαν στο πρώτο μέρος της συγκεκριμένης συζήτησης. Ενημερώθηκαν, επίσης, ότι δεν θα καταγραφεί το ονοματεπώνυμό τους ή οποιοδήποτε προσωπικό στοιχείο που να αποκαλύπτει την ταυτότητά τους για τις απόψεις αλλά η άποψή τους θα καταγραφόταν με προσωπικές σημειώσεις από την ερευνήτρια. Η συζήτηση εξελίχθηκε χωρίς ανατροπή του προκαθορισμένου σχεδίου και οι απαντήσεις των ερωτώμενων καταγράφονται στον ακόλουθο πίνακα (Πίνακας 8):

Πίνακας 8: Απόψεις συμμετεχόντων στην ομάδα εστίασης

A/A	Καλές εμπειρίες	Κακές εμπειρίες
1 ^{ος} Συμμετέχων	<ul style="list-style-type: none"> «Μπορούσαμε να παρακολουθήσουμε τα μαθήματα όλα μιας και είμασταν περιορισμένοι και έτσι είχαμε λιγότερες απορίες γιατί δεν χάναμε μαθήματα.» «Επικοινωνούσαμε περισσότερο συχνά, με email, με τους καθηγητές ίσως γιατί είχαν περισσότερο χρόνο στη διάθεσή τους λόγω μη κατανάλωσης χρόνου στις μετακινήσεις τους.» 	<ul style="list-style-type: none"> «Η χειρότερη εμπειρία ήταν στις εξεταστικές γιατί ο χρόνος ήταν πολύ λίγος.» «Ο εξοπλισμός ήταν προβληματικός και ανεπαρκής, οι κάμερες κολλούσαν, δεν μπορούσαμε να συνδεθούμε στο internet για την ομαλή εξέλιξη των εξεταστικών περιόδων.»
2 ^{ος} Συμμετέχων	<ul style="list-style-type: none"> «Οι εργασίες εξελίσσονταν πολύ καλά και με μεγάλο ενδιαφέρον, μάθαμε πολλά πράγματα. Οι συνεργασία με κάποιους καθηγητές ήταν πάρα πολύ ωραία.» «Καλό ήταν να γίνονται τα θεωρητικά μαθήματα εξ αποστάσεως διότι κατοικούμε μακριά από τον έδρα του τμήματος και αφιερώνουμε πολύ χρόνο στις μετακινήσεις.» 	<ul style="list-style-type: none"> «Οι συνθήκες στην εξεταστική ήταν δύσκολες ειδικά στην πρώτη εξεταστική γιατί δεν μπορούσαμε να συντονιστούμε όλοι μαζί. Ο αριθμός των φοιτητών που συμμετείχαν ήταν πολύ μεγάλος και πολλαπλασιάζονταν οι περιπτώσεις προβλημάτων σύνδεσης. Πολλοί καθηγητές δυσκολεύονταν να αντιμετωπίσουν τα προβλήματα, προφανώς λόγω απειρίας.» «Η εξέλιξη των εργαστηρίων ήταν δύσκολη, δεν είχες τον καθηγητή δίπλα σου να σου δώσει ξεκάθαρες οδηγίες, στον υπολογιστή σου μπορεί να εμφανίζονται κάποια πράγματα διαφορετικά. Καλύτερα τα εργαστήρια να γίνονται από κοντά, στο αντικείμενο μας.»
3 ^{ος} Συμμετέχων	<ul style="list-style-type: none"> «Μπορούσαμε να συνδεθούμε σε μάθημα ακόμα και από την εργασία μας.» «Μπορούσαν όλοι να παρακολουθήσουν, ακόμη κι όσοι λόγω οικονομικών προβλημάτων 	<ul style="list-style-type: none"> «Υπήρχαν πολλά προβλήματα σύνδεσης και τεχνικά προβλήματα πολύ συχνά.» «Πολλά παιδιά δεν μπορούσαν να συνδεθούν εύκολα. Προβλήματα είχαμε

	<p>δεν μπορούσαν να έρθουν στα μαθήματα δια ζώσης.»</p> <ul style="list-style-type: none"> • «Ήταν πιο ξεκούραστο το μάθημα γιατί μπορούσε κάποιος να κάνει και μόνος του διάλειμμα (να κάνει το τσιγάρο του, να πιεί τον καφέ του).» • «Ήταν πιο εύκολο για τους καθηγητές να παραδώσουν το μάθημά τους.» 	<p>και με το eclass.»</p> <p>««Κόβονταν» οι προσπάθειές τους στις εξετάσεις. Αυτό προκαλούσε φασαρία και δυσκόλευε όσους προσπαθούσαν να γράψουν στις εξετάσεις.»</p>
<p>4^{ος} Συμμετέχων</p>	<ul style="list-style-type: none"> • «Η μετακίνηση για τα δια ζώσης μαθήματα είχε προβλήματα γιατί είχαμε έξοδα, καταναλώναμε πολύ χρόνο στη μετακίνηση και αρκετές φορές άδικα γιατί αναβαλλόταν το μάθημα.» • «Προτιμώ το διαδικτυακό μάθημα γιατί όταν θέλει να μιλήσει κάποιος σηκώνει το χεράκι και μιλά όταν το επιτρέψει ο καθηγητής, υπάρχει μία ροή, χωρίς εντάσεις. Ενώ στο δια ζώσης, στις μικρές αίθουσες υπάρχει συνωστισμός και εντάσεις. Δεν υπήρχαν παρεμβολές/διακοπές κατά τη διάρκεια του μαθήματος.» 	<ul style="list-style-type: none"> • «Την πρώτη φορά των εξετάσεων δυσκολευτήκαμε πάρα πολύ γιατί συνδέονταν πολλά άτομα και «βάραινε» το σύστημα.» • «Στο e-class μπορούσαμε να κάνουμε μόνο δύο προσπάθειες σε κάθε μάθημα κι αυτό ήταν άδικο και μας άγχωνε ότι θα χάσουμε την εξέταση επειδή δεν θα μπορούσαμε να συνδεθούμε.»
<p>5^{ος} Συμμετέχων</p>	<ul style="list-style-type: none"> • «Λίγο – πολύ θα συμφωνήσω με όσα είπαν τα παιδιά, και τα θετικά και τα αρνητικά.» • «Αυτό που δεν αναφέρθηκε στα θετικά είναι ότι δεν υπάρχει το χειρόγραφο, να σημειώνουμε, αλλά το word το excel ή υπήρχαν τα slides των καθηγητών.» • «Μερικοί καθηγητές βιντεοσκοπούσαν το μάθημα και μπορούσες να το ξαναδείς.» 	<ul style="list-style-type: none"> • «Ένα αρνητικό ήταν ότι εάν δεν είχες καλή σύνδεση μπορούσες να χάσεις ένα μάθημα.» • «Μερικά παιδιά δεν είχαν laptop ή Η/Υ και αναγκάζονταν να υποχρεώνονται σε φίλους ή σε internet cafe για να παρακολουθήσουν το μάθημα.»
<p>6^{ος} Συμμετέχων</p>	<p>«Στα θετικά ήταν το ότι δεν χρειαζόμασταν να μετακινηθούμε κι αυτό ήταν όφελος και στο χρόνο και στα χρήματα.»</p>	<p>«Το μεγαλύτερο αρνητικό ήταν το χάος που επικρατούσε στην ταυτοποίηση στις εξετάσεις.»</p>

Στη συνέχεια, ζητήθηκε από τους συμμετέχοντες της ομάδας εστίασης να σχολιάσουν τις παρακάτω απόψεις που καταγράφηκαν στα ερωτηματολόγια αλλά δεν συζητήθηκαν στην προηγούμενη συζήτηση:

Ερευνήτρια: «Θα σας αναφέρω τις θετικές εμπειρίες που καταγράφηκαν στα εκατό ερωτηματολόγια και δεν συζητήθηκαν σήμερα μέχρι στιγμής και παρακαλώ για τα σχόλιά σας: «Καλύτερη ποιότητα μαθήματος στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση», συμφωνείτε; Όσον αφορά την οργάνωση του μαθήματος από τους καθηγητές, θεωρείτε ότι υπήρχε διαφορά;»

Ο 1^{ος} συμμετέχων απάντησε πως η ποιότητα των μαθημάτων ήταν καλύτερη γιατί ήταν πιο άμεση η σχέση με τους καθηγητές. Σηκώνοντας το χεράκι ή στα emails έπαιρναν αμέσως απάντηση πιθανόν επειδή οι καθηγητές ήταν συνέχεια στο σπίτι και δεν είχαν κάποια άλλη εξωτερική ασχολία που τους επηρέαζε.

Ο 4^{ος} συμμετέχων συμφώνησε και συμπλήρωσε ότι στα μαθήματα του πρώτου (χειμερινού) εξαμήνου, επειδή υπήρχε απειρία, αγχώνονταν για τις διαδικασίες. Ο καθηγητής είχε την ευκαιρία, μιας και ήταν στο σπίτι του να κάνει πολύ ωραίο μάθημα. Τηρούνταν το ωρολόγιο πρόγραμμα αυστηρά και χωρίς διακοπές από εξωτερικούς παράγοντες ή και απροειδοποίητες ακυρώσεις.

Ο 2^{ος} συμμετέχων συμφώνησε με τον 1^ο συμμετέχοντα σχετικά με την άμεση σχέση φοιτητών και καθηγητών. Όσον αφορά την οργάνωση της διδασκαλίας, εξαρτώνταν από τον καθηγητή, και την προσωπικότητά του εάν μπορεί να ελέγξει τη συζήτηση στη δια ζώσης διδασκαλία αλλά στα on line μαθήματα ήταν πιο εύκολος ο έλεγχος της συζήτησης με το πάτημα ενός κουμπιού.

Ο 6^{ος} συμμετέχων συμπλήρωσε ότι οι φοιτητές δεν είχαν τον ίδιο αυθορμητισμό να συμμετέχουν στο μάθημα σε ερωτήσεις του καθηγητή γεγονός που θα μπορούσε να βοηθήσει και τους άλλους συναδέλφους.

Ερευνήτρια: «Πώς θα σχολιάζατε την άποψη ότι υπήρξε βελτίωση των σχέσεων με τους συμφοιτητές;»

Ο 2^{ος} συμμετέχων απάντησε ότι εάν υπήρχε κάποιο πρόβλημα π.χ. με το internet θα ζητούσε με μήνυμα τη βοήθεια ενός/μίας συμφοιτητή/τριας ακόμη κι αν δεν τη γνώριζε μέσω της ομαδικής.

Ο 1^{ος} συμμετέχων απάντησε ότι υπάρχει πιθανότητα να ισχύει αυτό με τους πρωτοετείς επειδή ανέπτυξαν τις σχέσεις τους μόνο διαδικτυακά αφού δεν είχαν την ευκαιρία να γνωριστούν από κοντά.

Ο 4^{ος} συμμετέχων απάντησε ότι μεταξύ των φοιτητών/τριών των μεγαλύτερων εξαμήνων, όπως οι συμμετέχοντες της ομάδας εστίασης, δεν ισχύει αυτό επειδή στα δια ζώσης μαθήματα συναντιούνταν συχνά ενώ στα εξ αποστάσεως σπανιότερα.

Ερευνήτρια: «Πώς θα σχολιάζατε τις απόψεις «Διαδραστικότητα», «καλοί και εξυπηρετικοί οι καθηγητές», «ευκολότερη η παρουσίαση εργασιών» ως απόψεις θετικών εμπειριών;»

Οι συμμετέχοντες απλά συμφώνησαν.

Ερευνήτρια: «Πώς θα σχολιάζατε την άποψη «Άμεση επαφή με τους διδάσκοντες»; Ήταν καλύτερη η επικοινωνία σας με τους καθηγητές στη διάρκεια της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης;»

Ο 4^{ος} συμμετέχων σχολίασε ότι υπήρχαν διαφορετικές αντιμετώπισεις από διαφορετικούς καθηγητές για τις ίδιες περιπτώσεις προβλημάτων. Ο 2^{ος} συμμετέχων συμφώνησε.

Ερευνήτρια: «Καταγράφηκε ως θετική η άποψη «Εξοικονόμηση χρόνου για μελέτη». Τι πιστεύετε;»

Ο 1^{ος} και ο 3^{ος} συμμετέχων εξήγησαν ότι αφιερώνουν πολύ χρόνο για τη μετακίνησή τους για τα δια ζώσης μαθήματα κι επειδή πολλά άτομα εργάζονται δεν έμενε πολύς χρόνος για μελέτη. Στη διάρκεια των εξ αποστάσεως μαθημάτων και στις εξεταστικές εξοικονομήθηκε πολύτιμος χρόνος. Όλοι οι υπόλοιποι συμμετέχοντες συμφώνησαν με την άποψη αυτή.

Ερευνήτρια: «Πώς θα σχολιάζατε την θετική άποψη «Ευκολότερη επιτυχία στις εξετάσεις»;»

Ο 5^{ος} συμμετέχων απάντησε ότι οι περισσότερες ερωτήσεις ήταν πολλαπλής επιλογής ή σωστό λάθος οπότε υπήρχαν περισσότερες πιθανότητες επιτυχίας με λιγότερο διάβασμα.

Ο 3^{ος} συμμετέχων εξήγησε ότι τα θέματα στις εξετάσεις δια ζώσης ήταν πιο δύσκολα. Με τον ίδιο χρόνο μελέτης είχαν περισσότερες επιτυχίες στις εξ αποστάσεως εξετάσεις σε σύγκριση με τις δια ζώσης εξετάσεις.

Ερευνήτρια: «Θα σας αναφέρω τώρα αρνητικές απόψεις οι οποίες δεν συζητήθηκαν σήμερα στην ομάδα εστίασης. Πώς θα σχολιάζατε την άποψη «Αδυναμία έκφρασης αποριών/έλλειψη διαδραστικότητας» και «Έλλειψη κοινωνικοποίησης/επικοινωνίας με συμφοιτητές»;»

Ο 3^{ος} συμμετέχων διαφώνησε σχετικά με την έκφραση αποριών και διαδραστικότητας ως αρνητική εμπειρία και εξήγησε ότι είναι το ίδιο στα εξ αποστάσεως μαθήματα και στα δια ζώσης. Έχει να κάνει περισσότερο με την προσωπικότητα των φοιτητών. Σε αυτή την άποψη συμφώνησε ο 5^{ος} συμμετέχων.

Ο 1^{ος} συμμετέχων πιστεύει ότι στα δια ζώσης μαθήματα οι φοιτητές/τριες ήταν περισσότερο διστακτικοί να ζητήσουν τον λόγο από ότι στα μαθήματα εξ αποστάσεως επειδή είχαν την εικόνα πρόσωπο με πρόσωπο όλων των παρευρισκόμενων. Με την άποψη αυτή συμφώνησαν ο 4^{ος} και ο 6^{ος} συμμετέχων.

Ερευνήτρια : «Τι έχετε να σχολιάσετε σχετικά με την «Πολύωρη έκθεση στον Η/Υ»;»

Ο 6^{ος}, ο 3^{ος} και ο 1^{ος} συμμετέχων συμφώνησαν και συμπλήρωσαν ότι οι φοιτητές/τριες είναι συνηθισμένοι στην πολύωρη έκθεση στον υπολογιστή. Οι υπόλοιποι παρευρισκόμενοι συμφώνησαν με την άποψη αυτή.

Ερευνήτρια: « Όσον αφορά την άποψη «Βαρετό» μάθημα, τι θα σχολιάζατε;»

Ο 1^{ος} και ο 2^{ος} συμμετέχων ισχυρίστηκαν πως ήταν διαφορετικά για διαφορετικούς καθηγητές, όπως και στα δια ζώσης μαθήματα. Ο υπόλοιποι συμμετέχοντες απλά συμφώνησαν χωρίς να σχολιάσουν.

Ερευνήτρια: «Τι έχετε να σχολιάσετε σχετικά με τον «Περιορισμένο χρόνο στις εξετάσεις»;»

Όλοι οι συμμετέχοντες απάντησαν ότι ο χρόνος για τις εξετάσεις ήταν πολύ λίγος.

Ερευνήτρια: «Πώς κρίνετε τις απόψεις «Έλλειψη απαραίτητης τεχνογνωσίας από φοιτητές», «Έλλειψη τεχνολογικών γνώσεων από τους καθηγητές»;»

Ο 4^{ος} συμμετέχων συμφώνησε με τις δύο απόψεις εξηγώντας ότι και οι δύο πλευρές, εκπαιδευτές και εκπαιδευόμενοι δεν είχαν μπει ποτέ στη διαδικασία να χρησιμοποιήσουν την τεχνολογία σε τέτοιο βαθμό. Ο 1^{ος} συμμετέχων συμφώνησε.

Ο 3^{ος} συμμετέχων συμφώνησε και πρόσθεσε ότι οι φοιτητές χρησιμοποιούσαν την τεχνολογία διαφορετικά μέχρι τώρα.

Ερευνήτρια: «Η άποψη λοιπόν αυτή κατατάχθηκε στα αρνητικά επειδή σας δυσκόλεψε η έλλειψη των γνώσεων; Πώς θεωρείται ότι θα εξελιχθεί στο μέλλον η κατάσταση αυτή που σας αποκάλυψε την έλλειψη αυτής της γνώσης; Ήταν προσωρινή ή θα αλλάξει;»

Ο 1^{ος} συμμετέχων απάντησε θετικά στην ερώτηση και διευκρίνισε ότι μπορεί να ήταν αρνητικό στην αρχή αλλά έβαλε τους εμπλεκόμενους στη διαδικασία να αποκτήσουν τις απαραίτητες γνώσεις για να συμμετέχουν στην εκπαιδευτική διαδικασία και ότι οι γνώσεις που απόκτησαν θα τους χρησιμεύσουν στο μέλλον. Η δυσκολία ήταν προσωρινή.

Όλοι οι υπόλοιποι συμμετέχοντες συμφώνησαν με την άποψη αυτή.

Ο 2^{ος} συμμετέχων πρόσθεσε την άποψη ότι στη χώρα μας τα παιδιά υστερούν σε γνώσεις της χρήσης της τεχνολογίας περισσότερο από παιδιά άλλων χωρών.

Ερευνήτρια: «Πώς σχολιάζετε την άποψη «Αδυναμία προσαρμογής στον διαφορετικό τρόπο διδασκαλίας»;»

Ο 1^{ος} συμμετέχων συμφώνησε με την άποψη αυτή τόσο για τους καθηγητές όσο και για τους φοιτητές αλλά μόνο για την αρχή. Η δυσκολία ήταν μεγαλύτερη στα εργαστηριακά μαθήματα. Μετά από λίγο διάστημα υπήρξε προσαρμογή από όλους.

Στην άποψη αυτή συμφώνησαν όλοι οι υπόλοιποι συμμετέχοντες .

Ερευνήτρια: «Πώς σχολιάζετε την άποψη «Κουραστική η πολύωρη έκθεση στον Η/Υ»;»

Ο 1^{ος} συμμετέχων συμφώνησε με την άποψη αυτή επειδή παρακολουθούσαν περισσότερα μαθήματα. Μπορούσαν όμως να κάνουν διάλειμμα όποτε το χρειαζόνταν και με όποιο τρόπο το χρειαζόνταν όπως, να πιούν έναν καφέ, να κάνουν ένα τσιγάρο ή και να αλλάξουν δωμάτιο, χωρίς να διακόψουν το μάθημα.

Όλοι οι συμμετέχοντες συμφώνησαν με τον 1^ο συμμετέχοντα.

Η συζήτηση σε αυτό το σημείο έλαβε τέλος. Η ερευνήτρια ευχαρίστησε τις φοιτήτριες και τους φοιτητές για την προθυμία τους να συμμετέχουν στην ομάδα εστίασης και να συμβάλλουν στην παρούσα έρευνα, έγινε ανταλλαγή όμορφων ευχών για την εξέλιξη της εργασίας, των σπουδών των φοιτητών/τριών και την εξέλιξη της καριέρας όλων των παρευρισκόμενων και ακολούθησε η αποχώρηση όλων των παρευρισκόμενων από τον χώρο της συνάντησης.

3.3 Αντιπαραβολή δεδομένων ποιοτικής & ποσοτικής έρευνας

Μετά τη συλλογή, επεξεργασία και καταγραφή των δεδομένων στην τελική τους μορφή τους σύμφωνα με τα κεφάλαια 3.1 και 3.2 της παρούσας εργασίας, έγινε συνοπτική αντιπαραβολή των απόψεων των φοιτητών/τριών η οποία καταγράφεται στον παρακάτω πίνακα:

Πίνακας 9: Συνοπτική αντιπαραβολή αρνητικών απόψεων ποιοτικής & ποσοτικής έρευνας

Πλήθος απαντήσεων ποσοτικής έρευνας	ΑΠΟΨΕΙΣ ΠΟΣΟΤΙΚΗΣ	ΑΠΟΨΕΙΣ ΠΟΙΟΤΙΚΗΣ
1	Άσχημη εμπειρία της περιορισμένης θέασης της κίνησης του ομιλητή	Δεν σχολιάστηκε καθώς αφορούσε ιδιαίτερη περίπτωση.
1	Αδυναμία προσαρμογής στον διαφορετικό τρόπο διδασκαλίας	Υπήρξε δυσκολία για εκπαιδευόμενους και εκπαιδευτές μόνο για τον πρώτο καιρό.
1	Αδυναμία συνδυασμού μαθημάτων/εργασίας	Επικράτησε η αντίθετη άποψη, συνεπώς, πιθανόν επρόκειτο για μεμονωμένη περίπτωση .
1	Αδυναμία ενημέρωσής μας από τη γραμματεία για τη διαδικασία	Δεν σχολιάστηκε
1	Έλλειψη τεχνολογικών γνώσεων από τους καθηγητές	Υπήρξε δυσκολία για μεγάλο μέρος των διδασκόντων αλλά τα προβλήματα δεν διατηρήθηκαν μετά το δεύτερο εξάμηνο της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης.
2	Η παρακολούθηση και η εξέταση των εργαστηρίων ήταν δύσκολη.	Υπήρξε συμφωνία ότι υπήρχαν αντικειμενικές δυσκολίες στην ομαλή παρακολούθηση των εργαστηριακών μαθημάτων των συγκεκριμένων γνωστικών αντικειμένων κι ότι είναι προτιμότερη η δια ζώσης διδασκαλία τους.
2	Έλλειψη απαραίτητης τεχνογνωσίας από φοιτητές	Υπήρξε δυσκολία για μεγάλο μέρος των διδασκόμενων αλλά τα προβλήματα δεν διατηρήθηκαν μετά το δεύτερο εξάμηνο της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης.
3	Έλλειψη κατάλληλης τεχνολογίας	Υπήρξε μικρός αριθμός φοιτητών/τριών οι οποίοι δεν είχαν υπολογιστή (laptop ή pc) και αναγκάζονταν να αναζητούν βοήθεια από συμφοιτητές/τριες ή να επισκέπτονται internet café.
3	Αδυναμία συγκέντρωσης	Οι συμμετέχοντες διαφώνησαν
5	Περιορισμένος χρόνος στις εξετάσεις	Όλοι οι συμμετέχοντες συμφώνησαν
5	Κακής ποιότητας μάθημα	Έρχεται σε αντίθεση τόσο με την καταγραφή των θετικών απόψεων όσο και με τις απόψεις των μελών της ομάδας εστίασης. (Πιθανολογείται ότι αποδίδεται στην κακή ποιότητα σύνδεσης)

8	Αταξία /θόρυβος	Υπήρξε συμφωνία στην άποψη αυτή διότι ήταν εύκολη η απομόνωση της ηλεκτρονικής αίθουσας και του μαθήματος από εξωτερικές παρεμβάσεις ή αταξία από τους παρευρισκόμενους
8	Βαρετό μάθημα	Όπως και στα δια ζώσης μαθήματα υπήρξε διαφορά αναλόγως με την προσωπικότητα του καθηγητή.
10	Κουραστική η πολύωρη έκθεση στον Η/Υ	Υπήρξε συμφωνία στην άποψη αλλά διατυπώθηκε η εναλλακτική των διαλειμμάτων κατά την κρίση των φοιτητών/τριών.
11	Έλλειψη κοινωνικοποίησης /επικοινωνίας με συμφοιτητές	Διατυπώθηκε η άποψη ότι οι εκπαιδευόμενοι/ες σε εξάμηνα μεγαλύτερα του 2 ^{ου} διατήρησαν επικοινωνία σε μικρότερο βαθμό σε σύγκριση με την δια ζώσης εκπαίδευση.
18	Αδυναμία έκφρασης αποριών/έλλειψη διαδραστικότητας	Οι μισοί παρευρισκόμενοι συμφώνησαν με την άποψη ενώ οι υπόλοιποι θεώρησαν ότι δεν υπήρξε διαφορά στο θέμα αυτό στις δύο μεθόδους διδασκαλίας.
41	Προβλήματα σύνδεσης	Όλοι οι συμμετέχοντες Συμφώνησαν.

Πίνακας 10: Συνοπτική αντιπαραβολή αρνητικών απόψεων ποσοτικής & ποιοτικής έρευνας

Πλήθος απαντήσεων	ΑΠΟΨΕΙΣ ΠΟΣΟΤΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ	ΑΠΟΨΕΙΣ ΠΟΙΟΤΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ
1	Εξοικονόμηση ενέργειας	Συμφωνία όλων των συμμετεχόντων
1	Καινοτομία στη διδασκαλία	Συμφωνία όλων των συμμετεχόντων
1	Λιγότερες απορίες επειδή παρακολουθούσαμε περισσότερα ή όλα τα μαθήματα	Συμφωνία όλων των συμμετεχόντων
1	Περισσότερες εργασίες με μεγαλύτερο ενδιαφέρον	Συμφωνία μέρους των παρευρισκόμενων
1	Πρωτόγνωρη εμπειρία	Συμφωνία όλων των συμμετεχόντων
1	Βελτίωση σχέσεων με τους συμφοιτητές	Διαφωνία όλων των συμμετεχόντων συγκριτικά με την ποιότητα των σχέσεων με την δια ζώσης εκπαιδευτική διαδικασία
2	Χρήση νέων εφαρμογών	Συμφωνία όλων των συμμετεχόντων
2	Διαδραστικότητα	Αναλόγως την προσωπικότητα εκπαιδευτών και εκπαιδευόμενων

2	Καλοί και εξυπηρετικοί οι καθηγητές	Αναλόγως την προσωπικότητα των εκπαιδευτών
2	Ευκολότερη η παρουσίαση εργασιών	Συμφωνία όσων αναλάμβαναν εργασίες
4	Άμεση επαφή με τους διδάσκοντες	Συμφωνία όλων διότι η ανταπόκριση των καθηγητών στις απορίες ήταν άμεση
4	Εξοικονόμηση χρόνου για μελέτη	Συμφωνία όλων των συμμετεχόντων καθώς οι μετακινήσεις προς το ίδρυμα είναι χρονοβόρες.
7	Ασφάλεια	Συμφωνία όλων των συμμετεχόντων
7	Συνδυασμός παρακολούθησης & εργασίας	Συμφωνία όσων εκπαιδευόμενων εργάζονται
9	Ελευθερία/ευκολία	Συμφωνία όλων των συμμετεχόντων
10	Εξοικονόμηση χρημάτων	Συμφωνία όλων των συμμετεχόντων διότι αποκλείστηκαν τα έξοδα μετακίνησης προς το ίδρυμα.
15	Ευκολότερη επιτυχία στις εξετάσεις	Συμφωνία όλων των συμμετεχόντων. Ήταν ευκολότερα τα θέματα.
20	Εξοικονόμηση χρόνου	Συμφωνία όλων των συμμετεχόντων
21	Άνεση	Συμφωνία όλων των συμμετεχόντων. Έλλειψη μετακίνησης, παρακολούθηση από το σπίτι.
22	Δυνατότητα παρακολούθησης περισσότερων/όλων των μαθημάτων	Συμφωνία όλων των συμμετεχόντων λόγω εξοικονόμησης του χρόνου των μετακινήσεων.
23	Καλύτερη ποιότητα μαθήματος	Συμφωνία όλων των συμμετεχόντων. Καλύτερη οργάνωση του μαθήματος από τους καθηγητές λόγω άνεσης, διάθεσης περισσότερου χρόνου προετοιμασίας, ευκολία διαχείρισης της τάξης με τη βοήθεια της τεχνολογίας και αποκλεισμός αστάθμητων παρεμβάσεων και διακοπών των μαθημάτων.

3.4 Συμπεράσματα έρευνας

Συμπερασματικά των προκειμένων του κεφαλαίου 3, διαπιστώνεται ότι τα πλεονεκτήματα της εξ αποστάσεως εκπαιδευτικής διαδικασίας είναι η καλύτερη ποιότητα μαθήματος εξαιτίας της εύκολης απομόνωσης της ηλεκτρονικής αίθουσας από αστάθμητες παρεμβολές και η καλύτερη οργάνωση του μαθήματος από τους καθηγητές λόγω άνεσης, διάθεσης περισσότερου χρόνου προετοιμασίας και ευκολίας διαχείρισης της τάξης με τη βοήθεια της τεχνολογίας. Το αμέσως επόμενο σε σειρά προτίμησης πλεονέκτημα είναι η ευχέρεια

παρακολούθησης των περισσότερων ή και όλων των διαλέξεων του κάθε μαθήματος λόγω της εξοικονόμησης χρόνου και χρημάτων από τις μετακινήσεις των φοιτητών/τριών προς το Ίδρυμα συγκριτικά με τις περιπτώσεις των δια ζώσης μαθημάτων. Ακολουθούν η άνεση, η εξοικονόμηση χρόνου και χρημάτων, η ευκολότερη επιτυχία στις εξετάσεις η ελευθερία/ευκολία διαχείρισης του χρόνου. Σε δεύτερο επίπεδο προτίμησης θα μπορούσαμε να κατατάξουμε τον συνδυασμό παρακολούθησης μαθημάτων και εργασίας, την άμεση επαφή με τους διδάσκοντες, την εξοικονόμηση χρόνου για μελέτη και την ευκολότερη παρουσίαση εργασιών.

Όσον αφορά τα μειονεκτήματα της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, στην κορυφή της λίστας βρίσκονται τα προβλήματα σύνδεσης, η αδυναμία έκφρασης αποριών/έλλειψη διαδραστικότητας και η έλλειψη κοινωνικοποίησης/επικοινωνίας με συμμαθητές/τριες. Σε δεύτερο επίπεδο προτίμησης βλέπουμε την κουραστική πολύωρη έκθεση στον Η/Υ την ποιότητα του μαθήματος και συγκεκριμένα το ότι χαρακτηρίζεται ως «Βαρετό», με αταξία και θόρυβο, συχνά κακής ποιότητας και τον περιορισμένο χρόνο στις εξετάσεις.

Οι πιθανοί τρόποι αντιμετώπισης των αρνητικών εμπειριών των εκπαιδευόμενων μπορεί να ποικίλουν. Όσον αφορά στη συμμετοχή του εκπαιδευτή σε αυτούς προτείνονται τα ακόλουθα:

- Πρόβλημα σύνδεσης: τήρηση κανόνων σύνδεσης όπως (α) η δημιουργία ενός προπαρασκευαστικού σταδίου για κάθε διάλεξη, όπου θα εξηγείται η ορθή χρήση της πλατφόρμας σύνδεσης, (β) να προτιμάται η ενσύρματη σύνδεση ή η σύνδεση σε χώρο κοντά στο router, (γ) η αποφυγή πλοήγησης στο διαδίκτυο την ώρα της διάλεξης, (δ) η παροχή βίντεο με σύνδεσμο ή μέσω του e-class κι όχι με διαμοιρασμό της οθόνης του εκπαιδευτή.
- Αδυναμία έκφρασης αποριών/έλλειψη διαδραστικότητας: (α) προγραμματισμένη περιοδική παύση της εισήγησης για διατύπωση αποριών, (β) με το πέρας μέρους της διάλεξης να τίθεται ερώτημα προς απάντηση σε συγκεκριμένη ομάδα εκπαιδευόμενων (οι ομάδες θα μπορούν να είναι προκαθορισμένες ή όχι)
- Κουραστική η πολύωρη έκθεση στον Η/Υ: συχνά οργανωμένα δεκάλεπτα ή δεκαπεντάλεπτα διαλλείματα είτε κατά την κατάρτιση του προγράμματος ή κατ' επιλογήν του εκπαιδευτή.

- Κακή ποιότητα του μαθήματος: δεδομένου ότι η άποψη αυτή σχολιάστηκε από τους ερωτώμενους ως αποτέλεσμα της κακής σύνδεσης στο internet και της μη σωστής χρήσης της ψηφιακής πλατφόρμας από μέρους των εκπαιδευτών, το πρόβλημα αυτό μπορεί να αντιμετωπιστεί με τους προκείμενους τρόπους αλλά και με σωστή εκπαίδευση τόσο των εκπαιδευτών όσο και των εκπαιδευόμενων στις εκάστοτε ψηφιακές πλατφόρμες εκπαίδευσης.

Αξίζει να τονιστεί ότι τα δεδομένα της έρευνας αφορούσαν στο διάστημα του ολοσχερούς εγκλεισμού εξαιτίας των μέτρων προστασίας από τον Covid-19.

Κεφάλαιο 4: Συζήτηση – Συμπεράσματα

Ο αντίκτυπος της πανδημίας COVID-19 στην παγκόσμια εκπαιδευτική κοινότητα ήταν, στο πρώτο στάδιό της, η εξ ολοκλήρου μετάβαση από την δια ζώσης εκπαίδευση στην εξ αποστάσεως και στο δεύτερο στάδιό της η μετάβαση στην κανονικότητα και η απόπειρα καταγραφής των στάσεων και απόψεων τόσο των εκπαιδευόμενων όσο και των εκπαιδευτών για την εμπειρία τους στην εξ αποστάσεως διδασκαλία. Ο στόχος της καταγραφής των απόψεων μπορεί να οδηγήσει στην λεπτομερή καταγραφή των πλεονεκτημάτων και των μειονεκτημάτων της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης και στη συνέχεια στην δημιουργία ενός γενικού μοντέλου υβριδικής/μικτής εκπαίδευσης το οποίο θα δίνει στον εκάστοτε εκπαιδευτικό τη δυνατότητα προσαρμογής του. Η δημιουργία και εφαρμογή ενός υβριδικού/μικτού μοντέλου εκπαίδευσης δεν είναι εύκολη υπόθεση. Απαιτεί την σύγκλιση των τομέων της παιδαγωγικής, της τεχνολογίας, ηθικών ζητημάτων, της ψηφιακής ευημερίας, της ένταξης και της αναδιοργάνωσης των φυσικών χώρων των τάξεων και την τροποποίηση των προγραμμάτων σπουδών.

Είναι πλέον αδήριτη ανάγκη η αποδοχή της μεγάλης πρόκλησης, πρόσκλησης αλλά και των ευκαιριών που έχουν δημιουργηθεί για την αναμόρφωση της εκπαιδευτικής διαδικασίας στην παγκόσμια εκπαιδευτική κοινότητα. Με στόχο την εξασφάλιση της βέλτιστης σχέσης μεταξύ της δια ζώσης και της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, η οποία πλέον καλείται υβριδική/μικτή μάθηση, και την ελαχιστοποίηση των μειονεκτημάτων της κάθε μίας από αυτές, μπορούμε να οδεύσουμε προς την νέα εκπαιδευτική πραγματικότητα η οποία οφείλει να επαναπροσδιορίσει τις ανάγκες των εκπαιδευόμενων, να καλύψει τις απαιτήσεις της σημερινής κοινωνίας για δια βίου μάθηση και να διευκολύνει το έργο των εκπαιδευτών διαθέτοντας περισσότερα και καλύτερα εργαλεία για να ανταποκριθούν αποτελεσματικότερα στο έργο τους.

Βιβλιογραφικές Αναφορές

Ξένες βιβλιογραφικές αναφορές

- Ackerman, A. S. (2008). Hybrid Learning in Higher Education: Engagement Strategies. *College & University Media Review*, 14(1), 145–158. <http://ezproxy.lib.swin.edu.au/>
- Ahmed, K. K., Al-Jumaili, A. A., Salman, S. S., & Kathem, S. H. (2021). Students Experience of Hybrid- Education Model at The University of Baghdad College of Pharmacy. *Iraqi Journal of Pharmaceutical Sciences (P-ISSN: 1683 - 3597 , E-ISSN : 2521 - 3512)*, 30(2), 269–277. <https://doi.org/10.31351/vol30iss2pp269-277>
- Alipour, P. (2020). A Comparative Study of Online Vs. Blended Learning on Vocabulary Development Among Intermediate EFL Learners. *Cogent Education*, 7(1). <https://doi.org/10.1080/2331186X.2020.1857489>
- Arnab, S. (2020). Hybrid Learning. In *Game Science in Hybrid Learning Spaces* (pp. 35–52). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315295053-2>
- Artiono, R., Astuti, Y. P., & Budiarto, M. T. (2020). *Hybrid Learning versus Traditional Course in Mathematics Classroom for Higher Education: Students' Achievement and Students' Experiences*. 95(Miseic), 98–101. <https://doi.org/10.2991/miseic-19.2019.23>
- Baker, D. M., Unni, R., Kerr-Sims, S., & Marquis, G. (2020). Understanding Factors That Influence Attitude and Preference for Hybrid Course Formats. *E-Journal of Business Education and Scholarship Teaching*, 14(1), 174-178. Ανακτήθηκε από: <https://eric.ed.gov/>
- Bennett, D., Knight, E., & Rowley, J. (2020). The role of hybrid learning spaces in enhancing higher education students' employability. *British Journal of Educational Technology*, 51(4), 1188–1202. <https://doi.org/10.1111/bjet.12931>
- Bonakdarian, E., Whittaker, T., Yang, Y., & Avenue, S. G. (2020). Mixing It Up - More Experiments in Hybrid Learning *. *Sciences-New York, February*, 97–103. Ανακτήθηκε από: <https://www.academia.edu/>
- Chamorro Martin, E., & Chadha, K. (2021). Hyper-connected hybrid educational models for distributed learning through prototyping. *Jida, January*. <https://doi.org/10.5821/jida.2021.10585>
- De Carvalho, D., Hussain, R., Khan, A., Khazeev, M., Lee, J., Masiagin, S., Mazzara, M., Mustafin, R., Naumchev, A., & Rivera, V. (2019). *The Challenges of the Digital Transformation in Education*. In *arXiv* (Vol. 917). <http://link.springer.com/>

- Elliot, S. N., Kratochwill, T. R., Cook, J. L., & Travers, J. F. (2008). *Εκπαιδευτική Ψυχολογία: Αποτελεσματική διδασκαλία, αποτελεσματική μάθηση*. Αθήνα: Gutenberg.
- Gagnon, K., Young, B., Bachman, T., Longbottom, T., Severin, R., & Walker, M. J. (2020). Doctor of physical therapy education in a hybrid learning environment: Reimagining the possibilities and navigating a “New normal.” *Physical Therapy, 100*(8), 1268–1277. <https://doi.org/10.1093/ptj/pzaa096>
- Garrison, D. R., & Kanuka, H. (2004). Blended learning: Uncovering its transformative potential in higher education. *Internet and Higher Education, 7*(2), 95–105. <https://doi.org/10.1016/j.iheduc.2004.02.001>
- Gleason, B., & Greenhow, C. (2017). Hybrid learning in higher education: The potential of teaching and learning with robot-mediated communication. *Online Learning Journal, 21*(4), 159–176. <https://doi.org/10.24059/olj.v21i4.1276>
- Graham, C. R., & Allen, S. (2011). Blended Learning Environments. Encyclopedia of Distance Learning, February, 172–179. <https://doi.org/10.4018/978-1-59140-555-9.ch024>
- Hall, S., & Villareal, D. (2015). *The Hybrid Advantage : Graduate Student Perspectives of Hybrid Education Courses. 27*(1), 69–80. Ανακτήθηκε από: <https://files.eric.ed.gov/>
- Handayani, T., & Utami, N. (2020). The effectiveness of Hybrid Learning in Character Building of Integrated Islamic Elementary School Students during the COVID -19 Pandemic. *Journal of Educational Science and Technology (EST), 276–283*. <https://doi.org/10.26858/est.v1i1.15545>
- Hinterberger, H., Fässler, L., & Bauer-Messmer, B. (2004). From Hybrid Courses to Blended Learning: A case study. *ICNEE, 27-30 September 2004, 1–7*. Ανακτήθηκε από: <https://scholar.google.gr/>
- Koohang, A., & Durante, A. (2003). Learners’ Perceptions toward the Web-based Distance Learning Activities/Assignments Portion of an Undergraduate Hybrid Instructional Model. *Journal of Information Technology Education: Research, 2*, 105–113. <https://doi.org/10.28945/316>
- Lakhal, S., & Bélisle, M. (2020). A continuum of blended and online learning. *The Canadian Journal for the Scholarship of Teaching and Learning, 11*(3). <https://doi.org/10.5206/cjsotl-rcacea.2020.3.13420>
- Lestari, Syafril, S., Latifah, S., Engkizar, E., Damri, D., Asril, Z., & Yaumas, N. E. (2021). Hybrid learning on problem-solving abilities in physics learning: A literature review. *IOP*

- Conference Series: Earth and Environmental Science*, 1796(1).
<https://doi.org/10.1088/1742-6596/1796/1/012021>
- Li, Q., Li, Z. & Han, J. A hybrid learning pedagogy for surmounting the challenges of the COVID-19 pandemic in the performing arts education. *Educ Inf Technol* 26, 7635–7655 (2021).
<https://doi.org/10.1007/s10639-021-10612-1>
- Martyn, M. (2005). Hybrid Online Model. *EDUCAUSE Quarterly*, 26(1), 18–23. Ανακτήθηκε από: <https://www.semanticscholar.org/>
- Masalimova A.R., Ryazanova E.L., Tararina L.I., Sokolova E.G., Ikrennikova Y.B., Efimushkina S.V., Shulga, T.I. (2021). Distance learning hybrid format for university students in post-pandemic perspective: Collaborative technologies aspect. *Cypriot Journal of Educational Science*, 16(1), 389-395. <https://doi.org/10.18844/cjes.v16i1.553>
- Mead, R., & Stern, R. D. (1973). The Use of a Computer in the Teaching of Statistics. *Journal of the Royal Statistical Society. Series A (General)*, 136(2), 191–225.
<https://doi.org/10.2307/2345109>
- Moallem, M. (2015). The Impact Of Synchronous And Asynchronous Communication Tools On Learner Self-Regulation, Social Presence, Immediacy, Intimacy And Satisfaction In Collaborative Online Learning. *The Online Journal of Distance Education and E-Learning*, 3(3), 53–77. <http://tojdel.net/>
- Mossavar-Rahmani, F., & Larson-Daugherty, C. (2007). Supporting the hybrid learning model: A new proposition. *MERLOT Journal of Online Learning and Teaching*, 3(1), 67–78. Ανακτήθηκε από: <https://jolt.merlot.org/>
- Murphy, K. (2021). The Current Impact of Hybrid Teaching and Learning in Europe. *International Journal for Research in Applied Science & Engineering*. 9 (XII). 828-830.
Ανακτήθηκε από: <https://www.academia>
- Nørgård, R. T. (2001). Theorizing hybrid lifelong learning. *British Journal of Educational Technology*, 52, 1709-1723. <https://doi.org/10.1111/bjet.13121>
- O’Neal, F. (1970). The Role of Public Schools in Computer Assisted Instruction: Individualized Instruction in a Kansas City Junior High School. *Educational Technology*, 10(3), 5–10.
<http://www.jstor.org/>
- Priess-Buchheit, J. (2020). Synchronous hybrid learning in times of social distancing A report and case study on benefits, trainer’s challenges, and guidelines. *International Journal*

for *Innovation Education and Research*, 8(10), 356–364.

<https://doi.org/10.31686/ijier.vol8.iss10.2689>

Rubio, F. , Thoms, J. J., Bourns, S. K. (2012). Issues in Language Program Direction Hybrid Language Teaching and Learning : Exploring Theoretical , Pedagogical and Curricular Issues. *AAUSC 2012 Volume - Issues in Language Program Direction*. 67-91. Ανακτήθηκε από: <http://www.slrjournal.org/>

Scida, E. E., & Saury, R. E. (2013). *Hybrid Courses and Their Impact on Student and Classroom Performance: A Case Study at the University of Virginia*. *CALICO Journal*, 23(3), 517–531.

<https://doi.org/10.1558/cj.v23i3.517-531>

Seltzer, R. A. (1974). Who Gets Instructed in Computer Assisted Instruction? *Educational Technology*, 14(1), 26–26. <http://www.jstor.org/>

Sharma, R. (2021). Mohini Tyagi Kanika Singh Nishita Goel Richa Sharma. 10(October), 36–38. <https://doi.org/10.46360/cosmos.ahe.520212008>

Smith, G. G., & Kurthen, H. (2007). Front-Stage and Back-Stage in Hybrid E-Learning Face-to-Face Courses. *International Journal*, 6(January), 455–474. Ανακτήθηκε από: <https://www.researchgate.net/>

Thoms, J. J. (2020). Re-envisioning L2 hybrid and online courses as digital open learning and teaching environments: Responding to a changing world. *Second Language Research & Practice*, 1(1), 86–98. <http://hdl.handle.net/>

Tyagi, M., Singh, K., Goel, N., Sharma, R. (2021). HYBRID PERSPECTIVES IN HIGHER EDUCATION. *Cosmos*. 10(2), 36–38. <https://doi.org/10.46360/cosmos.ahe.520212008>

UNESCO. (2021). *Connecting Learning Spaces: Possibilities for Hybrid Learning*. September. Ανακτήθηκε από: <https://broadbandcommission.org/>

Wang, S. K. (2008). The effects of a synchronous communication tool (Yahoo Messenger) on online learners' sense of community and their multimedia authoring skills. *Journal of Interactive Online Learning*, 7(1), 59–74. Ανακτήθηκε από: <http://www.ncolr.org/>

Ελληνικές βιβλιογραφικές αναφορές

Αραβαντινού, & Κώστας (2022). Επείγουσα Απομακρυσμένη Διδασκαλία (ΕΑΔ) στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση κατά την 1η Περίοδο της Πανδημίας COVID-19: Μια Ποιοτική Διερεύνηση Απόψεων, Πρακτικών και Προβλημάτων σε Εκπαιδευτικούς και Γονείς.

Διεθνές Συνέδριο για την Ανοικτή & εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση, 11, 60-71.

<https://eproceedings.epublishing.ekt.gr/>

Σαραφίδου, Γ. Ο. (2011). *Συνάρθρωση Ποσοτικών και Ποιοτικών Προσεγγίσεων: η εμπειρική έρευνα*. Αθήνα: Gutenberg.

Σχινά, Μ. (2021). Ο Ψηφιακός Μετασχηματισμός λόγω COVID-19: Μελέτη περίπτωσης των Φοιτητών του Τ.Α.Φ.Π.Π.Η-ΠΑ.Δ.Α (Μεταπτυχιακή Εργασία). Ανακτήθηκε από: <https://polynoe.lib.uniwa.gr/xmlui/>

Τριλιανός, Θ. (2013). *Μεθοδολογία της διδασκαλίας*. Αθήνα: Διάδραση

Ιστοσελίδες

<https://commons.wikimedia.org/>

UNESCO: *Distance learning solutions* (2021). Ανακτήθηκε από:

<https://en.unesco.org/covid19/educationresponse/solutions>

UNICEF: *COVID-19: Για περισσότερα από 168 εκατομμύρια παιδιά παγκοσμίως, τα σχολεία έχουν παραμείνει κλειστά για σχεδόν έναν ολόκληρο χρόνο, δηλώνει η UNICEF* (2021).

Ανακτήθηκε από: <https://www.unicef.org/greece/>

Παράρτημα Ι - Σχέδιο ερωτηματολογίου

Ερωτηματολόγιο για την εξ αποστάσεως εκπαίδευση

Καλείστε να συμμετέχετε σε έρευνα για την εκπόνηση της διπλωματικής εργασίας με τίτλο «Υβριδικοί τρόποι εκπαίδευσης – στάσεις και απόψεις εκπαιδευομένων». Αναλυτικότερα, σκοπός της μελέτης είναι να διερευνηθεί η κατάσταση της υβριδικής εκπαίδευσης στην προ-πανδημιακή περίοδο, οι απόψεις των εκπαιδευόμενων για την εξ'αποστάσεως εκπαίδευση στην διάρκεια της πανδημίας Covid-19, , καθώς και η επίδραση της στην απόδοση των φοιτητών/τριών, την εξέλιξη της κοινωνικοποίησης τους, την ικανοποίησή τους και την άποψή τους για την αποτελεσματικότητά της, και να προτεθεί ένα μοντέλο υβριδικής εκπαίδευσης.

Η έρευνα εκπονείται στο πλαίσιο του Μεταπτυχιακού Προγράμματος Σπουδών "Οργάνωση Πληροφοριών σε Βιβλιοθήκες, Αρχεία και Μουσεία" του Τμήματος Αρχαιονομίας, Βιβλιοθηκονομίας & Συστημάτων Πληροφόρησης του Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής.

Η έρευνα διαρκεί περίπου δέκα (10) λεπτά και η συμμετοχή σας είναι εθελοντική και μπορείτε να αποχωρήσετε οποιαδήποτε στιγμή χωρίς καμία συνέπεια.

Η έρευνα αυτή είναι ανώνυμη και δεν δύναται να ταυτοποιηθεί ο ερωτώμενος ούτε μέσω των απαντήσεών του, ούτε με κάποιον άλλον τρόπο, καθώς δεν συλλέγεται ούτε η διεύθυνση του ηλεκτρονικού σας ταχυδρομείου, ούτε η διεύθυνση IP των συμμετεχόντων.

Τα συλλεχθέντα δεδομένα θα διατηρηθούν για έξι (6) μήνες, από την επιτυχή ολοκλήρωση των προαπαιτούμενων για τη λήψη πτυχίου της φοιτήτριας. Ανώνυμα δεδομένα θα χρησιμοποιηθούν για τη συγγραφή της διατριβής και λοιπών επιστημονικών δημοσιεύσεων.

Αν έχετε οποιοσδήποτε ερωτήσεις για την έρευνα, μπορείτε να επικοινωνήσετε με την ερευνητική ομάδα μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου στη διεύθυνση: mislam206682011@uniwa.gr.

Για οποιαδήποτε καταγγελία σχετικά με τη διεξαγωγή της έρευνας μπορείτε να απευθυνθείτε στην Επιτροπή Ηθικής και Δεοντολογίας της Έρευνας του Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής (ethics@uniwa.gr).

Για οποιαδήποτε καταγγελία σχετικά με τη διαχείριση των προσωπικών σας δεδομένων μπορείτε να απευθυνθείτε και στον Υπεύθυνο Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων του Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής, κ. Αγιοπετρίτη Ιωάννη (agiop@uniwa.gr). Σε περίπτωση μη επίλυσης του προβλήματός σας μπορείτε να απευθυνθείτε στην Αρχή Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων, συμπληρώνοντας το σχετικό έντυπο που βρίσκεται στην ιστοσελίδα αυτής (complaints@dpa.gr).

Σας ευχαριστούμε εκ των προτέρων για την πολύτιμη συμβολή σας στην έρευνά μας.

Η φοιτήτρια, Βασιλική Κάστιζα (email: mislam206682011@uniwa.gr)

Η επιβλέπουσα καθηγήτρια, Αγγελική Αντωνίου (email: angelant@uniwa.gr)

Βεβαιώνω ότι είμαι άνω των 18 ετών και συμφωνώ να συμμετέχω στη συγκεκριμένη επιστημονική έρευνα.

Ερωτηματολόγιο

1. Περιγράψτε μία καλή εμπειρία σας κατά την εξ'αποστάσεως εκπαίδευση

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2. Περιγράψτε μία κακή εμπειρία σας κατά την εξ'αποστάσεως εκπαίδευση

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Παράρτημα II - Έγκριση Ε.Η.Δ.Ε.

ΠΑ.Δ.Α. - ΑΡ.ΠΡΩΤ: 110532 - 07/12/2021 Αιγάλεω

ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΗΘΙΚΗΣ ΚΑΙ ΔΕΟΝΤΟΛΟΓΙΑΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΔΥΤΙΚΗΣ ΑΤΤΙΚΗΣ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥΠΟΛΗ ΑΛΕΞΟΥΣ ΑΙΓΑΛΕΩ

Ταχ. Δ/νση: Αγ. Σπυρίδωνος, Αιγάλεω ΤΚ 12243

Τηλέφωνο: 2105387294

e-mail: ethics@uniwa.gr

Πληροφορίες: Ευαγγελία Καπουτσή

Αιγάλεω: 06/12/2021

ΘΕΜΑ: Απάντηση σε αίτησή σας

ΠΡΟΣ: κ. Αντωνίου Αγγελική

ΚΟΙΝ: κ. Κάστιζα Βασιλική

Έγκριση της πρότασης

Σας γνωρίζουμε ότι η Επιτροπή Ηθικής και Δεοντολογίας της Έρευνας (Ε.Η.Δ.Ε.) του Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής (ΠΑ.Δ.Α.), στην 38η/06-12-2021 συνεδρίασή της, μέσω τηλεδιάσκεψης, εξέτασε το περιεχόμενο του ερευνητικού πρωτοκόλλου με τίτλο «Υβριδικοί τρόποι μάθησης - στάσεις και απόψεις εκπαιδευόμενων», με αριθμό πρωτοκόλλου 108599/01-12-2021 και Επιστημονικά Υπεύθυνη την κ. Αντωνίου Αγγελική.

Λαμβάνοντας υπόψη:

1. Το έντυπο υποβολής της αίτησης
2. Το ερευνητικό πρωτόκολλο
3. Το έντυπο συγκατάθεσης των συμμετεχόντων στην έρευνα

Η Επιτροπή έκρινε ότι δεν αντιβαίνει στην κείμενη νομοθεσία και συνάδει με γενικά παραδεγμένους κανόνες ηθικής και δεοντολογίας της έρευνας και ερευνητικής ακεραιότητας ως προς το περιεχόμενο και τον τρόπο διεξαγωγής του ερευνητικού έργου. Επισημαίνεται ότι σε περίπτωση που προκύψει οποιαδήποτε τροποποίηση στο πρωτόκολλο της μελέτης θα πρέπει να επανυποβληθεί στην ΕΗΔΕ για επικαιροποίηση της έγκρισης.

Η Πρόεδρος της Ε.Η.Δ.Ε.

Anna Deltsidou
Digitally signed by Anna
Deltsidou
Date: 2021.12.07 00:36:44
+02'00'

Δρ Άννα Δελτσίδου

Καθηγήτρια

Παράρτημα III. – Καταγραφή απόψεων καλής εμπειρίας

	A	B	C	D	E
1	ΚΑΛΗ ΕΜΠΕΙΡΙΑ - ΣΤΑΣΕΙΣ ΑΠΟΨΕΙΣ	ΚΩΔΙΚΟΠΟΙΗΣΗ ΑΠΟΨΕΩΝ	ΚΩΔΙΚΟΠΟΙΗΣΗ ΑΠΟΨΕΩΝ		
2	covid – 19	Ασφάλεια			
3	Άμεση επαφή με τους διδάσκοντες,	Άμεση επαφή με τους διδάσκοντες			
4	Άνεση	Άνεση			
5	Άνεση	Άνεση			
6	Άνεση και εξοικονόμηση χρόνου	Άνεση	εξοικονόμηση χρόνου		
7	Άνεση και δυνατότητα παρακολούθησης όλων των μαθημάτων	Άνεση	δυνατότητα παρακολούθησης όλων των μαθημάτων		
8	Άνεση και εξοικονόμηση χρόνου	Άνεση	εξοικονόμηση χρόνου		
9	Άνεση και εξοικονόμηση χρόνου	Άνεση	εξοικονόμηση χρόνου		
10	Άνεση και ευκολότερη η επιτυχία στις εξετάσεις	Άνεση	ευκολότερη η επιτυχία στις εξετάσεις		
11	Άνεση λόγω έλλειψης μετακίνησης και πιο εύκολη εξέταση	Άνεση			
12	Άνεση λόγω μη μετακίνησης επομένως μεγαλύτερη συμμετοχή και πιο εύκολες οι	Άνεση			
13	Άνεση με τη συμμετοχή από το σπίτι	Άνεση			
14	Άνεση παρακολούθησης λόγω μη μετακίνησης	Άνεση			
15	Άνεση στη σύνδεση από οπουδήποτε και δυνατότητα καταγραφής του μαθήματος για την παρακολούθησή του ξανά	Άνεση			

Παράρτημα IV. – Καταγραφή απόψεων κακής εμπειρίας

	A	B
1	ΚΑΚΗ ΕΜΠΕΙΡΙΑ - ΣΤΑΣΕΙΣ ΑΠΟΦΕΙΣ	ΚΩΔΙΚΟΠΟΙΗΣΗ
2	Προβλήματα σύνδεσης με το internet	Προβλήματα σύνδεσης
3	Πολλοί συμφοιτητές δεν είχαν την κατάλληλη τεχνολογία	Έλλειψη κατάλληλης τεχνολογίας
4	δεν υπήρχε σωστή εξειδίκευση από τους καθηγητές για τον συγκεκριμένο τρόπο λειτουργίας	Έλλειψη τεχνολογικών γνώσεων από τους καθηγητές
5	η εξέταση ήταν μία παράνοια	Αταξία - θόρυβος
6	κουραστική η έκθεση στον υπολογιστή τόσες πολλές ώρες	Κουραστική η πολύωρη έκθεση στον Η/Υ
7	αδυναμία σύνδεσης των καθηγητών λόγω τεχνικών προβλημάτων	Προβλήματα σύνδεσης
8	δεν έλαβα το 100% των γνώσεων γιατί η ζωντανή παρουσία με εμπνέει να κάνω έρευνα για το μάθημα.	Κακής ποιότητας μάθημα
9	Τα προβλήματα στην σύνδεση με το internet δημιουργούσαν προβλήματα στην παρακολούθηση	Προβλήματα σύνδεσης
10	Αδυναμία διατήρησης της τάξης την ώρα του μαθήματος	Αταξία - θόρυβος
11	Αδυναμία συγκέντρωσης	Αδυναμία συγκέντρωσης
12	Ανιαρό και βαρετό η σύνδεση από τον υπολογιστή,	
13	Αντικοινωνικότητα και μη συμμετοχική εκπαίδευση	
14	Απροθυμία παρακολούθησης λόγω έλλειψης κινήτρου. Το δια ζώσης μάθημα είναι πιο κατανοητό	
15	Δεν γινόταν μάθημα λόγω τεχνικών προβλημάτων μερικές φορές και η εμπειρία ήταν για τον π@@@@	
16	Δεν είχαμε τη δυνατότητα να κοινωνικοποιηθούμε κατάλληλα διότι δεν υπήρχε η άμεση επαφή με τους συμφοιτητές ή τους καθηγητές	
17	Δεν έχουμε μάθει να διδασκόμαστε έτσι τα μαθήματα και ήταν δύσκολη ή και αδύνατη η προσαρμογή	
18	Δεν καταλάβαινες ότι φοιτούσες και ότι δεν μπορούσες να εφαρμόσεις κάποιο συνεχόμενο πρόγραμμα	
19	Δεν μπορείς να κάνεις εύκολα ερωτήσεις	